ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: **«Міграційна політика Німеччини в умовах міграційної кризи 2015 та 2022 років»**

Виконав: Зайцев Назар Гарійович,
студент ІІ курсу, групи 8.2914
спеціальності: 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії
освітньої програми: Країнознавство
Науковий керівник: Шиханов Руслан Борисович
доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, кандидат історичних наук, доцент_____
Рецензент: Омельченко Андрій Вікторович
доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин, кандидат історичних наук, доцент_____

м. Запоріжжя – 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет історії та міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії та міжнародних відносин
Освітній рівень: магістр
Спеціальність: 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії
Освітня програма: Країнознавство

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри всесвітньої історії
та міжнародних відносин
Черкасов С.С.
«_____»_____2025 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТОВІ

Зайцеву Назару Гарійовичу

1. Тема роботи: Міграційна політика Німеччини в умовах міграційної кризи 2015 та 2022 років
керівник роботи к.і.н., доцент Шиханов Руслан Борисович,
затверджені наказом ЗНУ від 11 березня 2025 року № 369-с
2. Строк подання студентом роботи: 21 листопада 2025 року.
3. Вихідні дані до роботи: Пургіна О., Сардак С. Міжнародна міграція : навч. посіб. Дніпро : Вид-во ДНУ, 2009. 352 с.; Aufenthaltsgesetz : vom 30.07.2004 : letzte Aktualisierung: 8. Mai 2024; Scholten P. Introduction to Migration Studies. Cham : Springer International Publishing, 2022; Jamal M. A., Xie Y. Evaluating the German Position Towards Asylum Seekers During the 2015 European Refugee Crisis. European Scientific Journal, ESJ . 2021. Vol. 17, no. 28. P. 18; Lee E. A Theory of Migration. Demography. 1966. Vol. 3, No. 1. P. 47-57; Panchenko T., Poutvaara P. Intentions to Stay and Employment Prospects of Refugees from Ukraine. Ifo Institute for Economic Research. Munich : CESifo GmbH, 2022. 17 p.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): проаналізувати джерельну та історіографічну базу дослідження міграційної політики Німеччини, як частини Європейського Союзу, та систематизувати методологічні підходи до аналізу європейських міграційних криз; виявити причини виникнення європейських міграційних

криз 2015 та 2022 років; охарактеризувати специфіку міграційних криз 2015 і 2022 років та суспільну реакцію на них; з'ясувати стратегію й інструменти, що застосовувала Німеччина для подолання криз 2015 та 2022 років; здійснити порівняльний аналіз реакції Німеччини на обидві кризи з метою виявлення спільних рис і відмінностей у формуванні стратегії реагування; визначити чинники трансформації стратегії та інструментів реагування Німеччини на міграційні кризи 2015 і 2022 років.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): кваліфікаційна робота містить 3 малюнки.

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	доцент Шиханов Р.Б.	05.05.25	05.05.25
Розділ 1	доцент Шиханов Р.Б.	07.06.25	07.06.25
Розділ 2	доцент Шиханов Р.Б.	09.09.25	09.09.25
Розділ 3	доцент Шиханов Р.Б.	10.10.25	10.10.25
Висновки	доцент Шиханов Р.Б.	08.11.25	08.11.25

7. Дата видачі завдання: 1 грудня 2024 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Розробка проблеми, опрацювання та вивчення джерел та літератури	січень-травень 2025 р.	*виконано*
2.	Написання вступу	червень 2025 р.	*виконано*
3.	Написання першого розділу	липень 2025 р.	*виконано*
4.	Написання другого розділу	серпень 2025 р.	*виконано*
5.	Написання третього розділу	вересень 2025 р.	*виконано*
6.	Написання висновків	жовтень 2025 р.	*виконано*

Студент _____Н.Г. Зайцев

Керівник роботи _____ Р.Б. Шиханов

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ С.С. Черкасов

РЕФЕРАТ
МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ В УМОВАХ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ 2015 ТА 2022 РОКІВ

Кваліфікаційна робота магістра складається з 84 сторінок друкованого тексту, містить 44 джерела, 35 позицій літератури.

Категорії та поняття: європейська міграційна криза, міграційні потоки, міграційна політика, інтеграція біженців, гуманітарна політика, антиміграційна риторика, соціальне напруження, Німеччина.

Об'єкт дослідження: міграційна політика Європейського Союзу та Німеччини.

Предмет дослідження: особливості реалізації міграційної політики Німеччини під час міграційних криз 2015 та 2022 років, зокрема механізми реагування, принципи солідарності та суспільне сприйняття криз та біженців.

Мета дослідження: полягає в аналізі та порівнянні політики Німеччини щодо міграційних криз 2015 та 2022 років, а також у визначенні змін у підходах цієї країни до проблеми міграційних криз.

Наукова новизна роботи: полягає *у* комплексному аналізі еволюції міграційної політики Німеччини та Європейського Союзу в контексті міграційних криз 2015 та 2022 років. У роботі вперше здійснено порівняльне дослідження причин, характеру та особливостей реагування на обидві кризи, виявлено чинники, що зумовили трансформацію підходів Німеччини до врегулювання міграційних викликів, а також визначено роль суспільної реакції у формуванні державної політики.

Висновки:

В результаті дослідження, було встановлено наступні чинники, що зумовили трансформацію міграційної політики Німеччини:

по-перше, причини криз виявилися різними. У 2015 році масовий приплив біженців спричинили політична нестабільність і військові конфлікти в регіоні Близького Сходу та Північної Африки. У 2022 році криза виникла внаслідок

повномасштабного вторгнення Росії в Україну, що призвело до раптового і масштабного потоку переселенців;

по-друге, відрізнявся характер перебігу криз. У 2015 році міграційні потоки збільшувалися поступово і супроводжувалися суспільним напруженням через культурні відмінності та прояви ісламофобії. У 2022 році криза мала негайний і масовий характер, що вимагало швидкого реагування і високого рівня солідарності держав та громадськості.

по-третє, стратегії Німеччини у відповідь на кризи були різними. У 2015 році країна спочатку застосувала політику відкритих дверей, прийнявши понад вісімсот тисяч біженців, але згодом посилила контроль за процесом надання притулку та запровадила тимчасовий прикордонний режим. У 2022 році Німеччина підтримала активацію Директиви ЄС про тимчасовий захист, що забезпечило українським біженцям швидкий доступ до соціальних послуг, ринку праці та освіти. Велику роль у цьому процесі відіграли місцеві громади, громадські організації та волонтери, які активно залучалися до розміщення та інтеграції переселенців.

Отже, порівняльний аналіз показав спільні риси у гуманітарній позиції Німеччини та орієнтації на європейські цінності, але відмінності були суттєвими. У 2015 році Німеччина діяла переважно самостійно, часто всупереч позиції інших країн ЄС, а у 2022 році спостерігалася узгоджена європейська реакція. Процедури надання притулку були тривалими та бюрократизованими у 2015 році та спрощеними у 2022 році.

Суспільне сприйняття біженців також змінилося. Велику роль відіграла у цьому культурна близькість українців до європейського суспільства, що полегшувало інтеграцію та швидку адаптацію. Усвідомлення агресії Росії проти України підвищило готовність держав-членів ЄС до солідарності і дозволило оперативно застосовувати спрощені механізми надання допомоги, уникнувши надмірної бюрократизації та перевантаження соціальної системи, яке спостерігалося під час кризи 2015 року.

SUMMARY
GERMAN MIGRATION POLICY IN THE CONTEXT OF THE MIGRATION CRISIS OF 2015 AND 2022

The master's thesis consists of 84 pages of printed text, contains 44 sources, 35 items of literature.

Categories and concepts: European migration crisis, migration flows, migration policy, refugee integration, humanitarian policy, anti-migration rhetoric, social tensions, Germany.

The research object of master's thesis: the migration policy of the European Union and Germany in the context of the European migration crises of 2015 and 2022.

The research subject of master's thesis: features of the implementation of Germany's migration policy during the migration crises of 2015 and 2022, in particular response mechanisms, principles of solidarity, and public perception of crises and refugees.

The aim of the research is to analyze and compare Germany's policies regarding the migration crises of 2015 and 2022, as well as identifying changes in these countries' approaches to the problem of migration crises.

The novelty of the work consists in a comprehensive analysis of the evolution of the migration policy of the European Union and Germany in the context of the migration crises of 2015 and 2022. The work is the first comparative study of the causes, nature, and characteristics of the response to both crises, identifies the factors that led to the transformation of Germany's approaches to addressing migration challenges, and determines the role of public reaction in shaping public policy.

Conclusions:

As a result of the study, the following factors were identified as determining the transformation of Germany's migration policy:

First, the causes of the crises were different. In 2015, the mass influx of refugees was caused by political instability and military conflicts in the Middle East

and North Africa. In 2022, the crisis arose due to Russia's full-scale invasion of Ukraine, which led to a sudden and massive flow of displaced persons.

Second, the nature of the crises differed. In 2015, migratory flows increased gradually and were accompanied by social tension due to cultural differences and manifestations of Islamophobia. In 2022, the crisis was immediate and massive, requiring rapid response and a high level of solidarity from states and the public.

Third, Germany's strategies in response to the crises were different. In 2015, the country initially applied an open-door policy, accepting over eight hundred thousand refugees, but subsequently tightened control over the asylum process and introduced temporary border controls. In 2022, Germany supported the activation of the EU Temporary Protection Directive, which provided Ukrainian refugees with quick access to social services, the labor market, and education. Local communities, civil society organizations, and volunteers played a significant role in this process, actively engaging in the accommodation and integration of displaced persons.

In conclusion, the comparative analysis showed common features in Germany's humanitarian stance and its commitment to European values, but the differences were significant. In 2015, Germany acted mostly independently, often against the position of other EU countries, while in 2022, a coordinated European response was observed. Asylum procedures were lengthy and bureaucratic in 2015 and simplified in 2022.

Public acceptance of refugees also changed, with the cultural proximity of Ukrainians to European society playing a major role. This proximity facilitated integration and rapid adaptation. The realization of Russia’s aggression against Ukraine increased the readiness of EU member states for solidarity and allowed for the prompt application of simplified aid mechanisms, thereby avoiding the excessive bureaucratization and social system overload observed during the 2015 crisis.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ 3
ВСТУП 4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ КРИЗ 7
1.1. Понятійний апарат та джерельна база дослідження 7
1.2. Теоретичні засади та історіографія дослідження міграційних процесів 11
1.3. Методологія дослідження міграційних криз 20
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА 2015 РОКУ ТА РЕАКЦІЯ НА НЕЇ НІМЕЧЧИНИ 26
2.1. Причини та характер європейської міграційної кризи 2015 року 26
2.2. Політика Німеччини під час подолання кризи 32
2.3. Роль Німеччини у формуванні загальноєвропейської стратегії подолання кризи біженців 40
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА 2022 РОКУ ТА ЗМІНИ РЕАКЦІЇ НІМЕЧЧИНИ НА НЕЇ 47
3.1. Характер та масштаб міграційної кризи 2022 року 47
3.2. Реакція Німеччини на кризу 2022 року 53
3.3. Причини трансформації підходів Німеччини до вирішення міграційних криз 2015 та 2022 років 59
ВИСНОВКИ 67
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ 71
ДОДАТКИ 81

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

УВКБ ООН – Управління Верховного комісара у справах біженців;

МОМ – Міжнародна організація з міграції;

ЄС, Євросоюз – Європейський союз;

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ОСНА – Управління ООН з координації гуманітарних справ

Єврокомісія – Європейська комісія

ВСТУП

Актуальність дослідження міграційних криз 2015 та 2022 років зумовлена трансформацією міграційної політики Європейського Союзу та переосмисленням принципів солідарності між державами-членами. Обидві кризи, попри хронологічну близькість, демонструють принципово різні підходи, механізми реагування та політичні пріоритети в умовах масового переміщення населення. Аналіз цих відмінностей дозволяє не лише простежити еволюцію європейської міграційної політики, а й зрозуміти, як зовнішньополітичні та безпекові чинники впливають на готовність країн Євросоюзу приймати біженців. Вивчення причин таких трансформацій дає змогу виявити ключові фактори, що визначають формування спільної політики ЄС, розкрити особливості суспільного сприйняття біженців різного походження, а також оцінити ефективність інструментів подолання криз у короткостроковій та довгостроковій перспективах.

Особливого значення набуває досвід Німеччини, яка в обох випадках відіграла центральну роль, прийнявши найбільшу кількість біженців, ініціювавши низку загальноєвропейських рішень та фактично задавала вектор формуванню спільної стратегії реагування. Аналіз німецької політики дозволяє глибше зрозуміти динаміку змін у ЄС, адже саме ця країна стала ключовим актором, що поєднував гуманітарні, політичні та безпекові підходи до подолання міграційних криз.

Об’єктом дослідження є міграційна політика Європейського Союзу та Німеччини.

Предметом дослідження є особливості реалізації міграційної політики Німеччини під час міграційних криз 2015 та 2022 років, зокрема механізми реагування, принципи солідарності та суспільне сприйняття криз та біженців.

Мета роботи полягає в аналізі та порівнянні політики Німеччини щодо міграційних криз 2015 та 2022 років, а також у визначенні змін у підходах цієї країни до проблеми міграційних криз.

Для досягнення вказаної мети виконаємо такі **дослідницькі завдання:**

1) проаналізувати джерельну та історіографічну базу дослідження міграційної політики Німеччини, як частини Європейського Союзу, та систематизувати методологічні підходи до аналізу європейських міграційних криз;

2) виявити причини виникнення європейських міграційних криз 2015 та 2022 років;

3) охарактеризувати специфіку міграційних криз 2015 і 2022 років та суспільну реакцію на них;

4) з'ясувати стратегію й інструменти, що застосовувала Німеччина для подолання криз 2015 та 2022 років;

5) здійснити порівняльний аналіз реакції Німеччини на обидві кризи з метою виявлення спільних рис і відмінностей у формуванні стратегії реагування;

6) визначити чинники трансформації стратегії та інструментів реагування Німеччини на міграційні кризи 2015 і 2022 років.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період 2011-2025 рр. та надають нам змогу проаналізувати причини виникнення міграційних криз, особливості їх перебігу, а також простежити трансформацію підходів до міграційної політики Німеччини.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію держав-членів Європейського Союзу, з особливою увагою до Федеративної Республіки Німеччина, що дозволяє дослідити характер перебігу міграційних криз 2015 та 2022 р. на цих територіях, суспільну реакцію на них та інструменти їх подолання.

Наукова новизна полягає у комплексному аналізі еволюції міграційної політики Європейського Союзу та Німеччини в контексті міграційних криз 2015 та 2022 років. У роботі вперше здійснено порівняльне дослідження причин, характеру та особливостей реагування на обидві кризи, виявлено чинники, що зумовили трансформацію підходів Німеччини до врегулювання

міграційних викликів, а також визначено роль суспільної реакції у формуванні державної політики.

Практичне значення результатів дослідження визначається можливістю застосування отриманих результатів дослідження у процесі формування та вдосконалення міграційної політики на національному та наднаціональному рівнях, розробки ефективніших стратегій інтеграції біженців, а також прогнозування суспільних реакцій на майбутні міграційні виклики в Європі.

Кваліфікаційна робота магістра складається з реферату українською та англійською мовою, технічного завдання, переліку скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Загальний обсяг роботи складає 84 сторінок, з них 69 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ КРИЗ

1.1 Понятійний апарат та джерельна база дослідження

Теоретичні засади дослідження міграційних криз варто починати з окреслення головних понять, що лежать в основі цієї теми і будуть нами використовуватися в ході дослідження. Сюди належать поняття «вимушена міграція», «мігрант», «біженець», «переміщена особа», «внутрішньо переміщена особа», «міграційний потік», «міграційна криза» та інші. Тож надаємо наступні визначення термінів, відповідно до Глосарію Міжнародної організації з міграції:

Міграційна криза – «складні та часто масштабні міграційні потоки, спричинені кризою, як правило, пов'язані зі значною вразливістю окремих осіб та постраждалих громад і створюють гострі та довгострокові проблеми в галузі управління міграцією. В свою чергу, міграційна криза може бути раптовою або повільною, мати природні або штучні причини і відбуватися всередині країни або за її межами» [78, с. 137].

Вимушена міграція – «міграційний рух, який, хоча його причини можуть бути різноманітними, супроводжується застосуванням сили, примусу або тиску» [78, с. 77].

Мігрант – «загальний термін, не визначений у міжнародному праві, що відображає загальне розуміння людини, яка залишає своє місце постійного проживання, як у межах країни, так і за її межами, тимчасово або назавжди, з різних причин. Цей термін охоплює низку чітко визначених юридичних категорій осіб, таких як трудові мігранти; особи, чиї особливі види переміщення визначені законом, наприклад, нелегальні мігранти; а також особи, чий статус або спосіб переміщення не визначені конкретно в міжнародному праві, наприклад, іноземні студенти» [78, с. 132].

Біженець – «особа, яка через обґрунтовані побоювання переслідування з причин раси, релігії, національності, приналежності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності і не може або, через такі побоювання, не бажає користуватися захистом цієї країни; або яка, не маючи громадянської належності і перебуваючи за межами країни свого колишнього постійного проживання внаслідок таких подій, не може або, через такі побоювання, не бажає повернутися до неї» [78, с. 171].

Переміщена особа (особи) – «особа або групи осіб, які були змушені або зобов'язані втекти або покинути свої домівки чи місця постійного проживання, перетнувши міжнародний кордон або в межах держави, зокрема внаслідок або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф» [78, с. 55].

Внутрішньо-переміщена особа (особи) – «особи або групи осіб, які були змушені або зобов'язані втекти або покинути свої домівки чи місця постійного проживання, зокрема внаслідок або з метою уникнення наслідків збройного конфлікту, ситуацій загального насильства, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно визнаний державний кордон» [78, с. 109].

Міграційний потік – «певна кількість міжнародних мігрантів, які прибувають до країни (іммігранти), або певна кількість міжнародних мігрантів, які виїжджають з країни (емігранти) протягом певного періоду» [78, с. 135].

Інтеграція – «двосторонній процес взаємної адаптації між мігрантами та суспільствами, в яких вони живуть, в результаті якого мігранти інтегруються в соціальне, економічне, культурне та політичне життя приймаючої громади. Він передбачає низку спільних обов'язків для мігрантів та громад і включає інші пов'язані поняття, такі як соціальна інклюзія та соціальна згуртованість» [78, с. 106].

Приймаюча країна (країна призначення) – «країна, яка є місцем призначення для особи або групи осіб, незалежно від того, чи мігрують вони легально чи нелегально» [78, с. 39].

Державна міграційна політика, за визначенням О. Пургіної та С. Сардак – «це система правових, адміністративних, організаційно-фінансових заходів та інформаційне забезпечення державними і неурядовими організаціями упорядкування міграційного простору, регулювання трудового міграційного руху населення з позицій національних пріоритетів, кількісного і якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної та економічної структури» [54, с. 96-97].

Міграційна стратегія – це система заходів або політик, спрямована на визначення довгострокових цілей, принципів і пріоритетів державної політики у сфері міграції. Вона встановлює стратегічні напрями регулювання міграційних процесів, включно з управлінням потоками мігрантів, інтеграцією біженців, захистом прав людини, а також національних інтересів.

Втім, варто зазначити, що у своїй роботі ми синонімічно вживатимемо терміни «біженець» та «мігрант» стосовно осіб, які були вимушені покинути свої домівки та іммігрувати за межі власної країни. Натомість терміни «внутрішньо переміщена особа (особи)» та «переселенець» використовуємо щодо осіб, які залишили свої місця проживання та перемістилися в межах території держави, у контексті нашого дослідження – в межах України.

Для проведення дослідження ми залучили різноманітні типи джерел – для забезпечення всебічного висвітлення теми міграційних криз. Джерельна база дослідження поєднуватиме теоретичні підходи, емпіричні дані, статистику та аналітичні оцінки, необхідні для розуміння причин, перебігу та наслідків міграційних процесів, та складається з:

Нормативно-правових документів ФРН та ЄС. До цієї категорії належать, зокрема, національні закони Федеративної Республіки Німеччина щодо надання притулку та інтеграції, Директива ЄС про тимчасовий захист (що стала ключовою у 2022 році), а також ключові рішення Європейської Ради. Ці

політичні та правові документи є матеріалом, необхідним для аналізу інструментів і механізмів міграційної політики ЄС та Німеччини. Офіційні документи розкривають інституційні рамки, політичну волю та конкретні юридичні обмеження й можливості, в межах яких формувалася відповідь на кризи. Їхній аналіз, на нашу думку, є незамінним для об'єктивної оцінки трансформації політики між 2015 та 2022 роками.

Вагомим елементом джерельної бази нашого дослідження є *аналітичні записки, огляди та звіти міжнародних організацій*, зокрема Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародної організації з міграції, Управління ООН з координації гуманітарних справ та Європейської комісії. Ці джерела ґрунтуються на систематичному зборі, верифікації та узагальненні даних у широких територіальних і часових вимірах, що є особливо цінним для дослідження. У ході роботи ми використовуватимемо їхні статистичні дані, аналітичні звіти, огляди та дослідження, що відображають тенденції та масштаби міграційних криз.

Для формування емпіричної та аналітичної бази ми використали *дослідження аналітичних центрів*, зокрема Інституту міграційної політики (США), Шведського інституту європейських політичних досліджень, Інституту економічних досліджень Ifo (Німеччина), Центру економічної стратегії та Cedos (Україна). Аналітичні центри, здійснюють власні соціологічні дослідження, а також проводять прикладний аналіз політики, що дозволяє оцінити ефективність державних рішень, моделі інтеграції біженців і соціально-економічні наслідки криз. Їхні матеріали дають змогу простежити причини виникнення міграційних криз, виявити закономірності їх розвитку та спрогнозувати можливі наслідки.

Додатковим джерелом інформації для дослідження є *публікації провідних міжнародних і німецьких національних медіа*, зокрема Deutsche Welle, BBC, The Guardian та інших видань. У межах роботи передусім використовуватимуться коментарі офіційних осіб, поширені мас-медіа, матеріали, що відображають перебіг подій, реакції суспільства та урядів на ці події, а також коментарі

експертів. Мас-медіа є вагомим актором у формуванні суспільної думки та політичного дискурсу. Висвітлення подій у 2015 та 2022 роках демонструє, як медіа впливали на емоційне сприйняття міграційних криз європейськими суспільствами, виступаючи важливим індикатором рівня солідарності або, навпаки, ксенофобських настроїв.

Тобто, опрацювання понятійно-категоріального апарату дало змогу систематизувати основні терміни: «міграційна криза», «біженці», «міграційна політика», «інтеграція», уточнити їх зміст тим самим забезпечивши теоретичну цілісність дослідження. Це створює основу для однозначного тлумачення досліджуваних процесів і явищ, що, у свою чергу, формує наукове підґрунтя для подальшого аналізу міграційних процесів та забезпечує наукову об’єктивність дослідження.

Водночас, залучення широкої джерельної бази (офіційних документів урядів і наднаціональних інституцій, аналітичних звітів міжнародних організацій, досліджень провідних аналітичних центрів та матеріалів авторитетних мас-медіа) та її аналіз – ґарантує різнобічне бачення проблеми, що дає змогу простежити еволюцію наукових підходів до вивчення міграційних криз і врахувати практичний досвід реагування на них з боку держав і міжнародних акторів. Поєднання теоретичних концепцій, статистичних даних та емпіричних спостережень, на нашу думку, дозволяє цілісно дослідити природу, динаміку та наслідки міграційних криз у взаємодії з політичними, економічними, соціальними й безпековими чинниками.

1.2. Теоретичні засади та історіографія дослідження міграційних процесів

Наукові статті, що публікуються у фахових виданнях, присвячених питанням міжнародних відносин, міграційної політики, соціології та економіки, є незамінним джерелом для побудови теоретичного та історіографічного підґрунтя роботи. На відміну від емпіричних звітів, які надають "зріз" даних, наукові праці пропонують систематизовані теоретичні моделі (наприклад,

теорія «поштовху і тяжіння», транснаціоналізм, концепція «прагнень-можливостей»), що ми будемо застосовувати в ході дослідження. Вони дозволяють не лише описати, але й пояснити сутність міграційних криз, їхні глибинні причини та довгострокові наслідки, пропонуючи критичний аналіз існуючих політик. Використання наукового доробку різних дисциплін є критично важливим для уникнення спрощених пояснень та забезпечення глибини аналізу, особливо при порівнянні двох криз, які відбулися у різних політичних та соціальних контекстах. Вони слугують методологічною основою, завдяки якій інтерпретуються дані з інших джерел.

Питання міграції та європейських міграційних криз досліджували українські та іноземні вчені різних наукових сфер. Серед економістів – Е. Лібанова [48], Гончаренко О [46], Ю. Петрушенко [51], С. Полковниченко [73], П. Путваара [72], Г. Рапопорт 74, П. Кольєр [58], Ю. Косякова [66]; серед політологів – М. Примуш [53], Т. Панченко [72]; серед соціологів та демографів – І. Курило [47], І. Майданік [49], В. Середа [76], Г. де Гаас [60] та інші.

Міграційні кризи, в свою чергу, є невід'ємною складовою більш широких поняття – міграційних процесів, адже вони відображають їхні крайні, загострені форми, спричинені політичними, економічними чи безпековими чинниками. Для повного розуміння природи, причин і наслідків міграційних криз необхідно розглянути розвиток наукової думки щодо міграційних процесів загалом, адже саме вони формують теоретичну й методологічну основу для аналізу кризових явищ.

Наукова зацікавленість до міграційних процесів виникає зі зростанням масштабів міграції, що спостерігалося у другій половині XIX століття. Умовно дослідження міграції можна поділити на три основні етапи. Перший етап – зародження (1880-ті–1950-ті роки), що характеризується формуванням перших теоретичних засад вивчення міграційних процесів, зокрема спробами пояснення закономірностей міграції. Другий етап – становлення плюралістичних моделей (1950-ті – 1980-ті роки) та пов'язаний із інституціоналізацією галузі, а також заснуванням перших спеціалізованих академічних програм і центрів

дослідження міграції. Третій, сучасний етап (1990-ті – теперішній час), характеризується розширенням міждисциплінарних досліджень, критичним аналізом наявних теорій, наприклад, відходом від моделі «етнічної лінзи» у поясненні міграційних процесів [64, с. 9-18].

Для нашого дослідження найцікавішим є розгляд саме третього етапу, адже він безпосередньо стосується сучасних міграційних криз, які становлять предмет нашого аналізу. Водночас доцільно коротко окреслити основні наукові досягнення перших двох етапів, оскільки вони заклали теоретико-методологічну основу для вивчення міграції на третьому етапі.

Початковий етап становлення міграційних досліджень часто пов’язують із працями британського географа та демографа Ернста Равенштейна. Він виділив закони міграції, які стали першою фундаментальною спробою теоретизувати причини та динаміку (переважно внутрішньої) міграції, заклавши основу для ранніх, здебільшого економічних, підходів до вивчення мобільності. Його ідея полягає в тому, що більшість мігрантів переміщується лише на короткі відстані. Він описав поетапний процес "поглинання", за якого жителі околиць зростаючого міста переїжджають до нього, а "прогалини", що утворилися, заповнюються мігрантами з більш віддалених районів. Тобто, домінуючим напрямком є рух до "центрів торгівлі та промисловості", хоча мігранти, які долають великі відстані, також схильні прямувати безпосередньо до цих центрів [75, с. 353].

Водночас початок вивчення міжнародної міграції пов’язують із працею Флоріана Знанецького та Вільяма Томаса "Польський селянин у Європі та Америці" (1927), що полягала в дослідженні соціальної трансформації, дезорганізації та реорганізації польських селян, які мігрували до міських середовищ Європи та Америки. Томас і Знанецький розробили новий метод дослідження міграції, а саме "історії життя". Цей якісний підхід, що спирався на аналіз особистих документів мігрантів, зокрема листів, щоденників та автобіографій, що виявився особливо ефективним для отримання уявлення про

процес інтеграції мігрантів. Цей метод також дозволяв досліджувати досвід осіб, що переживають міграцію та інтеграцію в нове суспільство [56, с. 332].

Другий етап розвитку міграційних досліджень характеризується становленням плюралістичних підходів і формуванням цілісних теоретичних моделей міграції. Цей період збігається з активізацією міжнародних трудових міграцій, особливо в Західній Європі та Північній Америці, унаслідок післявоєнної відбудови та економічного піднесення. Саме тоді з'являються фундаментальні моделі міграції, серед яких теорія «поштовху і тяжіння» Еверетта Лі (1966 р.), що систематизувала чинники міграції на групи мотивів, бар'єрів і характеристик мігрантів, а також неокласична економічна теорія, яка трактує міграцію як наслідок різниці в рівнях заробітної плати й умовах праці між країнами.

У своїй праці «Теорія міграції» Еверетт Лі виокремив чотири основні групи чинників, які впливають на рішення людини щодо міграції і визначають її поведінку в процесі переселення. Першою групою є фактори місця походження. З одного боку, вони можуть утримувати людину у рідній країні завдяки наявності розвинутої соціальної системи, високого економічного добробуту чи розвиненої культури тощо, з іншого – можуть спонукати до виїзду, якщо існують негативні умови, такі як безробіття, політичні репресії, нестача ресурсів або загроза безпеці.

Другою групою є фактори місця призначення, які є подібними до факторів першої групи, але працюють навпаки (позитивні фактори будуть спонукати до виїзду з країни проживання, а негативні – залишатися там) та визначають привабливість чи непривабливість певної країни призначення для потенційного мігранта. Позитивні фактори можуть включати наявність робочих місць, соціальні гарантії, стабільну політичну ситуацію та культурну спорідненість, тоді як негативні фактори – це високий рівень конкуренції на ринку праці, соціальна дискримінація, мовні бар'єри або низька якість життя.

Третю групу становлять перешкоди на шляху міграції, які можуть бути як фізичними, так і нефізичними. Фізичні перешкоди включають географічні

бар’єри, відстань, несприятливі погодні умови, які ускладнюють пересування. Нефізичні перешкоди охоплюють правові обмеження, візові режими, бюрократичні процедури, соціальні та культурні бар’єри, що можуть стримувати або відкладати рішення про міграцію.

Нарешті, четвертою групою є особисті фактори, які індивідуалізують сприйняття переваг і ризиків переселення. До них відносяться освіта, професійний досвід, характер, сімейний та соціальний статус, а також особисті амбіції і цінності. Ці чинники визначають, наскільки міграційні можливості і загрози будуть оцінюватися конкретною людиною як привабливі або небажані.

Перші дві групи факторів утворюють модель «поштовху і тяжіння» у якій співвідношення позитивних і негативних стимулів визначає ймовірність початку міграційного процесу. Проте реальний баланс цих сил значно ускладнений впливом бар’єрів і особистісних рис (третіх і четвертих факторів), що або сприяють ухваленню рішення про міграцію, або, навпаки, його гальмують [67, с. 5-8].

Можемо екстраполювати цю модель на міграційні кризи, що розглядаються в нашому дослідженні. У випадку кризи 2015 року фактори місця походження та місця призначення мали виразний позитивний баланс для стимулювання міграції. У країнах походження (Сирії, Афганістані, Іраку та держав Північної Африки), значно переважала дія негативних чинників, що змушували людей емігрувати. Зокрема, тривалі збройні конфлікти та політична нестабільність створювали загрозу життю і безпеці громадян. До цього додавалися економічні чинники, серед яких поширення злиднів, високий рівень безробіття, недостатній доступ до базових соціальних послуг та низький рівень життя.

Водночас фактори місця призначення мали виразно привабливий характер. Європейський Союз асоціювався з безпекою, політичною стабільністю та високим рівнем соціального забезпечення. Потенційні мігранти розглядали країни ЄС як можливість забезпечити себе та свої родини житлом, освітою, медичною допомогою та роботою. Соціальні та гуманітарні програми,

а також медійне висвітлення ситуації в Європі створювали позитивний образ регіону як надійного та стабільного місця для життя.

Натомість фактор перешкод відігравав значну роль, адже шлях мігрантів був надзвичайно далеким і небезпечним, особливо морські маршрути через Середземне море, які стали основними під час кризи. Згідно з даними МОМ, у період характер 2014-2018 років у Середземному морі загинуло або зникло безвісти більш ніж 17 900 осіб [20, с. 10] Особистісний фактор також мав переважно негативний, адже більшість біженців належали до інших культурних і релігійних спільнот, що ускладнювало інтеграцію в європейські суспільства. Втім, рівень небезпеки на батьківщині та привабливість європейських умов життя виявилися настільки сильною, що позитивні фактори істотно переважили негативні, що й призвело до масового переміщення населення та формування міграційної кризи 2015 року.

Міграційна криза 2022 року також була спричинена сукупністю факторів, які стимулювали масовий виїзд населення. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну страх за власну безпеку, небезпека для рідних і загальна невизначеність майбутнього змусили мільйони українців залишити країну. Європа так само залишалася привабливим місцем прибуття завдяки високому рівню життя, стабільності та ефективній системі соціального захисту, що створювало значну позитивну перевагу на користь міграції. Водночас фактор перешкод був значно меншим, ніж під час кризи 2015 року, адже Україна межує з чотирма державами ЄС і має добре облаштований кордон, а безвізовий режим значно спростив перетин. Проте суттєвим негативним фактором міграції залишалася заборона на виїзд чоловіків призовного віку, унаслідок чого більшість біженців становили жінки та діти. Особистісний фактор у цьому випадку відігравав радше сприятливу роль, адже українці культурно та ментально близькі до європейців, багато хто мав родичів або друзів у країнах ЄС, що полегшувало процес інтеграції.

Третій етап розвитку досліджень міграційних процесів, позначився переосмисленням ролі міграції в умовах глобалізації та, як ми вже зазначали,

трансформацією підходів. На зміну структурно-функціоналістським моделям прийшли теорії, що враховують взаємозв'язок глобальних економічних, соціальних і культурних процесів. Важливою тенденцією цього періоду стало формування транснаціонального підходу, який розглядає міграцію не як одномоментний рух із країни походження до країни призначення, а як постійний процес циркуляції людей, капіталів, ідей і культурних практик між країнами. Однією з фундаментальних праць у цьому напрямі стала стаття Пеггі Левітт і Наді Яворскі «Транснаціональні міграційні дослідження: минулий розвиток та майбутні тенденції» (2007), де авторки узагальнили основні досягнення попередніх десятиліть і визначили ключові напрями подальших досліджень, зокрема, аналіз транскордонних соціальних мереж, ролі діаспор і множинної ідентичності мігрантів [68, с. 134].

Паралельно з цим активно розвивалися підходи, що поєднують економічні та соціальні аспекти міграції. Так, Гайн де Гаас у роботі «Міграція та розвиток: теоретична перспектива» (2010) здійснив критичний аналіз класичних економічних моделей, показавши, що міграція не є просто реакцією на бідність чи безробіття, а результатом нерівномірного розвитку та глобальної взаємозалежності країн [60, с. 43]. Згодом у праці «Теорія міграції: концепція «прагнень-можливостей» (2021) він розробив власну теорію, згідно з якою міграція є функцією прагнень та можливостей мігрувати в межах заданих структур сприйнятих географічних можливостей. Тобто, прагнення відображають бажання людей змінити місце проживання, а можливості – структурні умови та ресурси, які дозволяють або не дозволяють реалізувати ці прагнення (наприклад, фінанси, закони) [61, с. 16-18].

Одну з перших спроб теоретичного осмислення саме міграційних криз здійснила Джейн МакАдам у роботі «Концептуалізація міграційних криз» (2013). Дослідниця виділяє переломний момент кризи, який настає тоді, коли кумулятивний вплив стресових факторів, таких як кліматичні зміни, збройні конфлікти чи соціально-економічна нестабільність, що змушує людей ухвалювати рішення про переміщення, оскільки воно стає кращим варіантом,

ніж залишатися. На думку Д. МакАдам, міграційна криза – це не поодинока подія, а комплексна комбінація соціальних, політичних, економічних та екологічних чинників, яка може бути спричинена екстремальною подією, проте не викликаною лише нею. Екстремальна подія виступає переломним моментом, що активізує вже наявні суспільні проблеми [69, с. 1-2, 7-9].

Натомість Ліза Менверінг та Пол Каллен у дослідженні «Міграційна криза ЄС: кейс-аналіз кризи» (2020) критично переосмислюють саму ідею вивчення міграцій через поняття «кризи». На їхню думку, така рамка є політично заангажованою, адже спрощує складні соціальні процеси, підсилює риторику загрози й закріплює уявлення про мігрантів як «інших». У своїй роботі вони пропонують реляційний підхід як парадигматичний зсув, що дозволяє подолати бінаризм кризології та розглядати міграцію не як виняткове явище, а як постійний, багаторівневий соціальний процес [57, с. 2].

Ключовою ідеєю цього підходу є просторова реляційність – усвідомлення того, що «криза тут» є лише просторовим продовженням «кризи там». Таким чином, «європейську міграційну кризу» 2015 року не можна розглядати ізольовано, оскільки вона є прямим наслідком міграційних криз у Західній Азії. Водночас автори пропонують замінити традиційний наголос на екстенсивних характеристиках міграції (наприклад, відстані чи кількості перетнутих кордонів) на аналіз інтенсивних соціальних вимірів. Це означає, що увагу слід зосередити не на географії руху, а на тому, як саме присутність мігрантів змінює локальні соціальні структури та взаємини у місцях їхнього перебування [57, с. 6].

Не менш важливою складовою є часова реляційність, яка полягає у відході від статичних описів окремих подій і натомість передбачає розгляд міграційних процесів як динамічних явищ. Вона дозволяє простежувати еволюцію міграційних потоків у порівняльній та історичній перспективі, аналізувати їхні взаємозв’язки та закономірності протягом різних періодів часу. Л. Менверінг і П. Каллен підкреслюють, що кожна конкретна міграційна подія завжди вплетена в ширший історичний контекст, формуючи складну систему

взаємозалежних процесів, і що її неможливо повністю зрозуміти поза рамками попередніх та наступних міграційних хвиль. Такий підхід дозволяє відстежувати як повторювані тенденції, так і унікальні прояви кризових ситуацій, що виявляються в різні часові проміжки, і водночас створює основу для порівняльного аналізу політики та реагування держав на міграційні виклики [57, с. 7].

Також дослідники закликають до вироблення нової термінології, менш політично навантаженої, яка б дозволила уникати навішування ярликів, властивих поняттю «криза». Вони пропонують, наприклад, використовувати визначення «значні міграційні ситуації» (англ. – major migration situations), що, на їх думку, краще відображає складність цих процесів [57, с. 7].

Підсумовуючи, міграційні процеси та міграційні кризи становлять науковий інтерес для дослідників різних галузей. Вони є складним явищем, що поєднує у собі соціальні, політичні, економічні та гуманітарні аспекти, тому вимагають комплексного міждисциплінарного підходу. В свою чергу, аналіз історіографії дозволяє зрозуміти, трансформацію бачення міграції. Виділення трьох основних етапів розвитку міграційних досліджень – зародження теоретичних підходів наприкінці XIX століття, інституціоналізація та формування системних теорій у середині XX століття, а також сучасний період переосмислення понять і методологій, дає змогу простежити еволюцію наукового дискурсу.

Кожен із цих етапів зробив свій внесок у формування методологічного підґрунтя, необхідного для аналізу кризових явищ у сфері міграції. Зокрема, класичні підходи заклали фундаментальні основи для розуміння рушійних чинників міграційних процесів, дозволяючи систематизувати соціальні, економічні та політичні фактори, що спонукають людей до переселення. Моделі другої половини XX століття надали можливість пояснювати складні взаємозв’язки між економічними, демографічними та соціальними аспектами міграції, показуючи, як ці чинники впливають на державну політику та міжнародні процеси.

Сучасні теоретичні розробки сприяли переходу від лінійного та одномірного бачення міграційних явищ до динамічного аналізу кризових процесів, що враховує швидкі зміни у політичному середовищі, глобальні виклики безпеки та гуманітарні аспекти. Таким чином, осмислення та інтеграція цих трьох етапів є необхідним для глибокого розуміння природи сучасних міграційних криз, прогнозування їхніх наслідків та визначення ефективних підходів до наукового дослідження і формування політики у сфері міграції.

1.3. Методологія дослідження міграційних криз

Складність та багатовекторність процесу міграційних криз, як ми вже зазначали у попередньому підрозділі, вимагає поєднання міждисциплінарних підходів, що дозволяють охопити політичні, економічні, соціальні та гуманітарні виміри цього явища. Міграційна криза – це не лише сукупність переміщень певного населення з одного місця в інше, це – політичний, інституційний та суспільний феномен, який потребує аналізу як на рівні індивідуальної поведінки мігрантів, тобто аналізу запропонованого Ф. Знанецьким та В. Томасом, так і на рівні системних рішень держав та міжнародних організацій, в першу чергу міграційних політик та стратегій. Відтак, наше дослідження ґрунтуватиметься на поєднанні структурно-функціонального, системного, порівняльного та історичного методів.

Структурно-функціональний метод у соціології та політології розглядає суспільство як систему взаємопов’язаних елементів – інститутів, ролей, норм і структур, кожен із яких виконує певну функцію для стабільності системи і тим самим підтримує функціонування системи [79]. В контексті міграції цей підхід дозволяє аналізувати переміщення людей як не випадковий процес, а як частину інтегрованої соціальної системи, в якій міграція виступає механізмом, що відповідає за розподіл праці, адаптацію до змін і стабілізацію соціальних структур. Наприклад, тематичний звіт МОМ з питань міграції і розвитку підтверджує, що міграція має безпосередній вплив у соціальній (дає нові

можливості мігрантам та суспільству, яке їх приймає) та економічній системах (підвищує добробут людей, в тому числі які не мігрували але отримували кошти від рідних із-за кордону, а також тих, хто надає мігрантам роботу) [40, с.3].

В свою чергу, структурно-функціональний метод тісно пов'язаний із системним підходом і, по суті, є його невід'ємною складовою. Обидва підходи спираються на уявлення про суспільство як складну систему, елементи якої взаємодіють між собою. Тільки якщо системний аналіз дозволяє побачити цілісність міграційних процесів як динамічної системи, то структурно-функціональний метод зосереджується на тому, яким чином окремі елементи цієї системи, чи то інституції, норми, соціальні ролі, виконують свої функції у підтриманні соціального порядку. У контексті соціальних наук цей підхід почали розвивати Талкотт Парсон, Девід Істон та Карл Дойч у своїх класичних роботах «Соціальна система» (1951), «Системний аналіз політичного життя» (1965) та «Нерви управління: моделі політичної комунікації і контролю» (1961) відповідно. Політичні системи за Д. Істоном – це відкрита структура, що постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем головною функцією якої є авторитетний розподіл цінностей у суспільстві та самозбереження в умовах постійного стресу [63, с. 15].

В нашому контексті стресом можна вважати міграційну кризу, яка створює надзвичайний тиск на політичну систему Німеччини, вимагаючи адаптації інституцій, перегляду політик та ефективного розподілу ресурсів для забезпечення соціальної стабільності та безпеки. Використовуючи системний аналіз, міграційна криза розглядається як зовнішній вплив на політичну систему, що формує потік запитів та очікувань від суспільства і міжнародних акторів. Політична система у відповідь виробляє політики, рішення та механізми регулювання, які, у свою чергу, впливають на міграційні процеси, створюючи зворотні зв'язки.

Напевно головним методом нашого дослідження буде порівняльний, адже метою роботи є виявлення й аналіз відмінностей у підходах до вирішення

міграційних криз 2015 та 2022 років Німеччиною. За допомогою порівняльного аналізу будемо зіставляти політику, практики, а також контексти та соціальні наслідки, що дасть нам змогу краще зрозуміти, чому одна й та сама країна реагує різними способами. Цей метод виступає не просто технікою зіставлення даних, а цілісною методологічною рамкою, що дозволяє досліджувати одну й ту саму макросоціальну одиницю (у нашому випадку ФРН) у два різні, але хронологічно близькі моменти часу. Суть полягає у проведенні внутрішньодержавного темпорального порівняння, яке фокусується на виявленні чинників трансформації. Зокрема, порівняльний аналіз дасть змогу зіставити інституційні рамки (тобто ті законодавчі норми, що діяли в момент криз і, відповідно, характеризували реакцію на них), рівень фінансової та соціальної підтримки біженців, а також динаміку суспільної реакції, що виявляється у підтримці або протидії міграційній політиці. Таке зіставлення важливе для з'ясування причинно-наслідкових зв’язків та пояснення, чому німецька політична система продемонструвала різну адаптивність і різні пріоритети у відповідь на зовнішній «стрес» двох міграційних хвиль.

Перш за все, ми ґрунтуємося на застосуванні порівняльного методу відповідно до Е. Феррагіни та К. Дімінга, які вказують на те, що цей метод не тільки набір технік, а певний «спосіб мислення». Завдяки цьому ми намагатимемося зрозуміти «причинно-наслідкову складність» (англ. – causal complexity), чому німецька система діяла по-різному у 2015 та 2022 роках [59, с. 1, 5]. Ця методологія вимагає від нас розглядати німецьку політичну систему як «макросоціальну одиницю» аналізу, яку ми порівнюємо саму з собою у два різні моменти часу, коли вона опинилася під «стресом» двох міграційних криз. Наша мета зрозуміти не лише що змінилося, але й чому, досліджуючи взаємодію між вхідними даними, такими як природа міграційного потоку та суспільна «підтримка», та інституційною адаптацією самої системи.

Крім іншого, у роботі буде використано метод кабінетного дослідження, який є одним із базових у системі соціально-політичних досліджень. Сутність методу полягає у зборі, систематизації та аналітичному опрацюванні вже

наявної наукової, статистичної та медіаінформації. Основна його перевага полягає в тому, що дослідник має змогу використовувати вже зібрані та верифіковані дані (наприклад, результати соціологічних опитувань, офіційну статистику, аналітичні звіти), що дозволяє зосередитися на аналітичній інтерпретації матеріалу, фактично пропустивши збір емпіричних даних.

Як ми вже зазначали, у своїй роботі ми найчастіше звертатимемося до статистики та аналітики, наданої міжнародними організаціями, науковими установами та аналітичними центрами. Це забезпечить доступ до достовірної та авторитетної інформації, за допомогою якого буде здійснено об'єктивний аналіз масштабів, динаміки та наслідків міграційних процесів. Крім того, ми послуговуватимемося медіаінформацією та науковим дослідженнями, що присвячені міграційним кризам 2015 та 2022 років. Матеріали ЗМІ дадуть змогу відтворити суспільно-політичний контекст криз, відстежити реакцію урядів, міжнародних інституцій та громадськості. У свою чергу, наукові праці та аналітичні звіти сприятимуть теоретичному осмисленню кризових процесів, зокрема з точки зору політичного управління, соціальної інтеграції та безпекових викликів.

Не обійдеться наше дослідження і без загальнонаукових методів, зокрема аналізу та синтезу, що є основними інструментами будь-якого наукового пізнання. Метод аналізу, крім вже зазначеного використання, також передбачатиме розчленування складного соціально-політичного явища, у нашому випадку міграційних криз, на окремі складові елементи (економічні, політичні, гуманітарні, соціальні аспекти) з метою глибшого розуміння їхньої природи, причин і наслідків. Метод синтезу, у свою чергу, дозволить об'єднати результати аналізу та сформувати цілісну картину міграційних криз. Тож, завдяки застосуванню аналізу ми зможемо визначити окремі фактори та першопричини, що впливали на формування криз 2015 та 2022 років, а за допомогою синтезу – інтегрувати їх у єдину логічну систему, простеживши спільні закономірності та відмінності у підходах до їхнього вирішення і, звісно, сформулюємо результати дослідження.

Підсумовуючи все наведене у цьому розділі, можна сказати, що завдяки систематичному опрацюванню теоретичних засад, історіографії, джерельної бази та методології дослідження, наше дослідження формує комплексне уявлення про проблематику міграційних криз:

По-перше, визначено понятійний апарат, що дозволяє встановити однозначне тлумачення ключових термінів, що їх було використано в роботі. Це забезпечує теоретичну цілісність дослідження, визначає єдині методологічні орієнтири та створює підґрунтя для аналізу міграційних явищ у міждисциплінарній перспективі.

По-друге, огляд історіографії підкреслює тривалу наукову зацікавленість міграційними процесами, що сягає другої половини XIX століття. Виділені три основні етапи розвитку досліджень: зародження, становлення плюралістичних моделей та сучасний період, які відображають поступовий розвиток теоретичних підходів, методів та інструментів, від перших спроб пояснити міграцію через закони Е. Равенштейна та праці Ф. Знанецького, до сучасних міждисциплінарних концепцій, що охоплюють глобальні та транснаціональні аспекти цих процесів. Така періодизація, на нашу думку, дозволяє відстежити еволюцію наукової думки та визначити, які підходи є найбільш релевантними для аналізу міграційних криз сучасності.

По-третє, багатовимірна джерельна база дослідження, що включає наукові праці, аналітичні звіти міжнародних організацій, матеріали аналітичних центрів та медіа, забезпечує надійний емпіричний та аналітичний фундамент роботи. Використання перевіреної статистики та даних відкритих джерел дає змогу не лише відобразити масштаби та динаміку кризових явищ, а й простежити їх соціальні, політичні та економічні наслідки, їхню трансформацію. Таке поєднання різнорідних джерел має ключове значення для забезпечення принципу верифікації та об’єктивності, дозволяючи зіставляти офіційні дані про кількість прибулих із якісними оцінками соціальної інтеграції та впливу на ринок праці та суспільним резонансом. Це, на нашу думку, є важливим для комплексного дослідження, оскільки жодне окреме джерело не

може відобразити всю глибину та багатошаровість міграційних процесів. Саме взаємодоповнюваність цих даних дає можливість простежити еволюцію державної політики Німеччини, починаючи від законодавчих змін і закінчуючи фактичною адаптацією на місцевому рівні, що є необхідним для обґрунтованого порівняння підходів у кризах 2015 та 2022 років. Це гарантує, що висновки ґрунтуються не лише на кількісних показниках, а й враховують політичний контекст і динаміку суспільних настроїв, що дозволяє отримати об’єктивні результати дослідження.

Нарешті, методологічна основа дослідження поєднує структурно-функціональний, системний, порівняльний, кабінетний та загальнонаукові методи, що забезпечує багатовекторний підхід до вивчення міграційних криз. Таке поєднання дозволяє нам аналізувати явища на різних рівнях та здійснювати верифікацію даних через їхнє зіставлення з різних джерел. У сукупності ці підходи створюють надійну основу для формування обґрунтованих висновків щодо управління міграційними процесами та кризами.

РОЗДІЛ 2
ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА 2015 РОКУ ТА РЕАКЦІЯ НА НЕЇ НІМЕЧЧИНИ

2.1. Причини та характер європейської міграційної кризи 2015 року

Європейська міграційна криза 2015 року стала одним з найбільших викликів Європейського Союзу з моменту його створення. Період цієї гуманітарної кризи характеризувався безпрецедентним потоком біженців, що тікали від воєн, економічних негараздів та насильства в своїх рідних країнах. Ця міграційна криза серйозно поставила під сумнів єдність Європейського Союзу, спричинивши розкол між країнами-членами, які по-різному вбачали необхідну реакцію на подолання проблеми.

Міграційна криза розпочалася навесні 2015 року, проте їй передувала значне збільшення кількості біженців та нелегальних мігрантів у попередні роки. Так, за даними Європейської Ради, у 2011 році, кількість заяв на отримання притулку в Європейському Союзі перевищила 300 тисяч осіб, уперше з 2003 року. Надалі спостерігалася стійка тенденція до зростання: у 2012 році – 335,2 тисячі заяв, у 2013 році – 431,1 тисячі, а у 2014 році – майже 627 тисяч [15].

Головною причиною початку збільшення кількості біженців у цей період стала низка геополітичних подій, об'єднаних під назвою Арабська весна, що розпочалася з масових протестів у Тунісі в 2010 році. Цей ланцюг протестів та повстань швидко поширився на інші арабські країни, призвівши до масового насильства, протестів та повалення авторитарних урядів у Тунісі, Єгипті, Ємені та Лівії. Раптова та глибока дестабілізація цих держав створила вакуум безпеки і спровокувала першу хвилю вимушених переміщень.

Найбільш значущою подією, яка стала каталізатором європейської міграційної кризи 2015 року, було переростання масових протестів у Сирії у березні 2011 року на повномасштабну та затяжну громадянську війну. Тривалість і жорстокість цього конфлікту, а також залучення до нього

зовнішніх та недержавних акторів, призвели до руйнування життєво важливої інфраструктури, економічного колапсу та безпрецедентної кількості внутрішньо переміщених осіб. Сирійські біженці, витіснені з країни після кількох років війни та вичерпавши можливості для тривалого перебування в сусідніх країнах (Туреччині, Лівані та Йорданії), починаючи з 2013 року, розпочали масовий, організований здебільшого через контрабандистів рух на захід.

Згідно УВКБ ООН, основними факторами, що змушують людей покидати свої країни, є насильство, загроза переслідування, воєнні дії та громадянські заворушення. Ці обставини примушують мільйони осіб залишати рідні домівки, майно, близьких та вирушати до інших держав у пошуках безпеки, часто не маючи з собою нічого [42]. Природно, що для біженців з Близького Сходу та Північної Африки Європа стала найпривабливішим місцем для міграції, з огляду на її територіальну близькість, високий рівень економічного розвитку та життя, розвинену соціальну систему тощо.

Проте масове насильство та війни, що охопили країни Близького Сходу та Африки є не єдиною причиною масової міграції населення цих країн в Європу. Н. Пак, досліджуючи загрози безпеки ЄС від неконтрольованої міграції, виокремив ще так причини:

1) безробіття, тобто відсутність у значної кількості громадян можливості до працевлаштування на батьківщині;

2) економічна нестабільність;

3) значний рівень бідності, в тому числі високий ризик померти від голоду;

4) соціальна несправедливість, що панує у цих країнах;

5) бажання отримати гідну освіту;

6) природні катаклізми, що загрожують здоров'ю та життю і які спостерігаються у багатьох країнах Близького Сходу та Африки [50, с. 30].

Також, на нашу думку, вагомим чинником, що зумовив міграцію саме до Європи, стало уявлення біженців про цей регіон як про простір добробуту та безпеки. Полишаючи власні країни, охоплені війнами та соціально-

економічною нестабільністю, вони прагнули знайти кращі умови для життя, які вбачали в країнах ЄС. Об’єктивно, рівень розвитку європейських держав суттєво перевищував соціально-економічний рівень рідних країн, що підсилювало привабливість Європи для міграції.

Крім того, важливу роль відігравали вже наявні зв’язки мігрантів з членами родини та друзями, які раніше переїхали до ЄС і змогли там адаптуватися. Це не лише формувало позитивний образ європейських країн, а й полегшувало подальшу інтеграцію нових мігрантів, оскільки вони могли розраховувати на певну підтримку та допомогу (інформаційну або ж матеріальну) з боку близьких.

Усі зазначені вище чинники, що значною мірою загострилися після подій Арабської весни, зумовили безпрецедентне зростання міграційних потоків і стали основою подальшої міграційної кризи, що почалася навесні 2015 року, коли до кордонів Європейського Союзу одночасно прибуло понад мільйон шукачів притулку та мігрантів [26], що створило безпрецедентний виклик для європейських інституцій, національних урядів та європейського суспільства.

Характерною особливістю цієї міграційної кризи стали шляхи міграції, що здебільшого пролягали по воді через Середземне море. За 2015 рік, згідно зі звітом Міжнародної організації з міграції, кількість мігрантів, які потрапила до Європи склала 1 046 599 осіб, з них 1 011 712 дісталися континенту морем. Здебільшого мігранти прибували до берегів Греції та Італії, а вже звідти до інших країн Європи, перш за все в Німеччину [28].

Шлях через Середземне море виявився дуже небезпечним. Часто мігранти використовували надувні чи дерев’яні плоти, що не могли забезпечити безпечне пересування морем, або ж користувалися послугами недобросовісних перевізників, що надавали їм старі та ненадійні судна. Крім того, перевезення відбувалися в умовах переповненості, без належних засобів безпеки. Найтрагічнішим випадком такого пересування стала корабельна катастрофа біля узбережжя Лівії, коли переповнений мігрантами рибальський човен

потонув. В цій катастрофі загинуло близько 800 осіб, врятуватися вдалося лише 27 мігрантам.

Всього на шляху до Європи через Середземне море потонуло 3 770 осіб в 2015 році та понад 4 700 осіб в 2016 році. Трагедії на морі спричинили посилення міжнародних рятувальних операцій, зокрема початок операції ЄС «Софія» щодо порятунку біженців у морі та активізацію діяльності неурядових організацій, які розгорнули власні сили. Проте навіть ці заходи не змогли повністю запобігти людським втратам.

Європейська міграційна криза 2015 року відзначилася також винятковою логістичною та гуманітарною напругою, що охопила держави, які лежали на «Балканському маршруті». Після прибуття до Греції, тисячі мігрантів розпочали неорганізований транзит через Північну Македонію, Сербію, Угорщину, Австрію та інші країни Центральної Європи, прагнучи дістатися ФРН. Уряди цих країн, не маючи належних механізмів для реєстрації та розміщення таких мас людей, були змушені впроваджувати хаотичні та тимчасові заходи: від спорудження захисних огорож на кордонах до надання спеціальних поїздів для прискорення транзиту мігрантів далі на захід. Цей неконтрольований потік викликав гостру кризу солідарності в ЄС, оскільки країни-члени звинувачували одна одну в порушенні Дублінського регламенту та перекладанні відповідальності. Це, своєю чергою, призвело до значної дестабілізації як політичних систем транзитних держав, так і сприйняття кризи громадською думкою.

Іншою ключовою характеристикою цієї міграційної кризи була особа біженця. Як вже було написано, здебільшого мігранти походили з країн Близького Сходу, Північної Африки, а також Афганістану. Крім того, згідно з дослідженням Mixed Migration Platform, здебільшого мігранти були чоловічої статі, тільки 27% шукачів притулку в країнах ЄС у 2015 році були жінками [30].

Важливим аспектом став релігійний та культурний чинник. Більшість біженців, що прибували у християнську та світську Європу, були мусульманами. Це створювало певну релігійну напруженість між місцевими

жителями та новоприбулими, оскільки видимість ісламських релігійних практик у світських європейських суспільствах викликала побоювання щодо збереження національної ідентичності та світського устрою. У країнах, звідки прибували біженці, панували зовсім інші, відмінні від Європи соціальні цінності, традиції та норми. Це стосувалося як повсякденного життя, в першу чергу гендерних соціальних ролей, де часто переважала патріархальна модель, так і релігійних практик, звичаїв, в тому числі щодо сім'ї та виховання дітей, що конфліктувало з європейськими принципами індивідуалізму та рівності. Ці відмінності підживлювали ксенофобські настрої у частині європейського суспільства та активно використовувалися правими політичними силами для підсилення риторики «культурної загрози». В результаті, культурно-релігійний чинник став перешкодою для успішної інтеграції, й однією з головних причин суспільного та політичного розколу всередині Європейського Союзу.

Отже, таке суттєве культурне та соціальне розходження між біженцями та європейським суспільством значно ускладнювало їхню інтеграцію, часто призводячи до маргіналізації новоприбулих. Унаслідок цього виникало соціальне напруження, що проявлялося у формі конфліктів, правопорушень та злочинів, які вчинялися як самими біженцями, так і проти них.

Соціальна напруженість між мігрантами та європейцями ґрунтовно відображена у дослідженні проведеному Дослідницькому центрі П'ю, згідно з ним, у європейського населення зріс рівень тривоги щодо проблем міграції, що, в першу чергу пов'язаний з побоюванням втратити робочі місця та злочинністю новоприбулих. Також в дослідження представляє статистику щодо ісламофобії в країнах ЄС. Так, найбільшу неприязнь до мусульман відчувають в Угорщині, Польщі, Італії та Греції [43]. Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що Східна Європа часто відзначається менш толерантною до різних меншин у порівнянні з Центральною та Західною Європою. А через Італію та Грецію, як вже зазначалося, проходили наймасовіші маршрути міграції.

Криза 2015 року також набула характеру медіатизованого феномену. Хоча трагедії у Середземному морі викликали певну хвилю солідарності з

біженцями та, в тому числі, сприяли формуванню німецької культури гостинності, загальний тон висвітлення подій у медіа часто був драматичним і сенсаційним. Дослідники вважають, що емоції є однією з точок впливу на суспільство, і мас-медіа часто користуються їхнім «розхитуванням» для того, щоб суспільство стало більш вразливим до маніпуляцій [52, с. 303].

У багатьох країнах, особливо у Східній Європі, які майже не відчули прямого міграційного напливу і не були країнами першого прийому, мас-медіа активно «роздували» проблему, створюючи відчутну хвилю страху та невпевненості серед європейського населення. Ця обставина була використана популістськими та крайніми правими політичними силами, які поширювали риторику «загрози» та «ісламізації». У результаті, гуманітарна проблема швидко трансформувалася в політичний конфлікт, що підірвав довіру до наднаціональних інституцій ЄС та посилив внутрішній розкол.

Тобто, Європейська міграційна криза 2015 року виникла внаслідок сукупності воєнних, політичних та соціально-економічних чинників, що накопичувалися впродовж попередніх років. Її головними причинами стали наслідки Арабської весни, а також поширення бідності й безробіття в державах Північної Африки та Близького Сходу. Падіння політичних режимів і збройні конфлікти спричинили масове переміщення населення, під час яких мільйони людей були змушені залишити свої домівки в пошуках безпеки.

Криза досягла свого апогею в 2015 році, коли до Європейського Союзу прибуло понад мільйон біженців, що стало безпрецедентним явищем в сучасній історії Європи. Криза мала не лише гуманітарний, а й соціальний вимір, оскільки викликала значне напруження в європейських суспільствах. Це ми пов’язуємо з тим, що біженці походили з країн із культурними, релігійними та соціальними особливостями, які суттєво відрізнялися від європейських. Це впливало на процеси інтеграції та адаптації, викликаючи побоювання серед частини місцевого населення щодо можливих змін у соціальному середовищі, зростання конкуренції за ресурси та впливу на рівень безпеки. Це, в свою чергу,

спричинило поляризацію суспільства, посилення суспільних дискусій про межі солідарності й можливості ЄС реагувати на масштабні гуманітарні кризи.

2.2. Політика Німеччини під час подолання кризи

Як ми вже зазначали, врегулювання Європейської міграційної кризи 2015 року, стало одним із найсерйозніших випробувань для Європейського Союзу. В цьому контексті, політика Німеччини, найбільшої економіки ЄС, мало вирішальне значення для формування загальноєвропейської стратегії [31]. Аналіз дій урядів, а також сприйняття суспільством міграційної кризи допоможе зрозуміти, яким чином політичні рішення та суспільні настрої вплинули на формування національної стратегії подолання кризи. Це також дозволить виявити відмінності у підходах Німеччини та інших країн ЄС.

Уряд Німеччини на чолі з канцлеркою Ангелою Меркель проголосив політику нової культури гостинності щодо біженців (нім. Willkommenskultur), також відому як «політика відкритих дверей». Вона передбачала готовність Німеччини впускати та надавати притулок новоприбулим мігрантам навіть у випадках, коли вони прибували через інші держави ЄС, що фактично суперечило положенням Дублінського регламенту, який зобов’язував розглядати заяви про притулок у країні в’їзду. Багато біженців і до цього розглядали Німеччину як кінцеву мету свого шляху, вважаючи її однією з найрозвиненіших і найбагатших країн Європи, однак після запровадження цієї політики саме Німеччина остаточно перетворилася на головний центр притулку під час міграційної кризи.

Незважаючи на проголошену політику гостинності, її практична реалізація виявилася надзвичайно складним і ресурсовитратним процесом, що створив безпрецедентне навантаження на державну систему ФРН. Федеральному уряду, федеральним землям та місцевій владі довелося в екстреному порядку вирішувати логістичні та адміністративні виклики, пов'язані з розміщенням, реєстрацією та забезпеченням базових потреб новоприбулих. Було створено величезну мережу тимчасових притулків,

залучено тисячі волонтерів, а також збільшено фінансування Федерального відомства у справах міграції та біженців. Особливу складність становили процедури надання притулку. Хоча сирійці мали високі шанси його отримати, велика кількість мігрантів з Балканських країн та Північної Африки не підпадала під критерії надання притулку, що призвело до накопичення нерозглянутих справ, тривалого процесу депортації та, як наслідок, до загострення соціальної та правової невизначеності.

Це призвело до колапсу, коли ресурсів на прийом та надання притулків для біженців, що не були розраховані на сотні тисяч осіб, почало бракувати. Крістоф Гілленбард, президент уряду Верхньої Баварії заявив, що регіон знаходиться на межі можливостей прийому біженців. Крім того, в якості імпровізованих таборів використовуються занедбана будівля автосалону та залізничний логістичний центр [23].

Відтак, владі довелося реагувати, знаходячи шляхи розв'язання колапсу, в першу чергу бюрократичні та фінансові. У червні 2015 року Федеральний уряд Німеччини звернувся до федеральних земель із проханням запровадити спрощену процедуру розгляду заяв про возз’єднання сімей для сирійських біженців (а саме приймати prima facie докази про спорідненість, а не вимагати юридичного обґрунтування), адже німецькі посольства стикнулися з великими чергами на отримання віз [22]. Цей крок мав на меті прискорити процес гуманітарного прийому та зменшити бюрократичне навантаження на дипломатичні установи, забезпечивши при цьому більш впорядкований шлях легального в’їзду до Німеччини для осіб, які тікали від війни в Сирії.

Уже в жовтні 2015 року Бундестаг ухвалив Закон «Про прискорення процедур надання притулку» (нім. – Asylverfahrensbeschleunigungsgesetz), який передбачав низку заходів, спрямованих на реагування на міграційну кризу та покращення умов прийому біженців. Цей законодавчий пакет був відповіддю на нагальну необхідність розвантажити адміністративну систему та забезпечити житлом сотні тисяч новоприбулих. Зокрема, закон дозволяв тимчасові послаблення норм будівництва та вимог щодо використання відновлюваних

джерел енергії у будівлях, аби забезпечити швидке збільшення кількості притулків, включаючи переобладнання порожніх об'єктів або зведення тимчасових модульних конструкцій.

Важливим елементом стало й запровадження можливості створення так званих «спеціальних приймальних центрів», де процедури розгляду справ мігрантів із країн з низьким рівнем визнання притулку мали бути суттєво прискорені, що відображало намір уряду швидко відокремити економічних мігрантів від тих, хто дійсно потребував захисту.

Крім того, закон розширював перелік «безпечних третіх країн», спрощуючи депортацію заявників із цих держав і намагаючись таким чином зменшити загальне навантаження на систему, а також передбачав обмеження на вибір місця проживання для біженців.

З метою запобігання зловживанням у сфері соціальної допомоги передбачалося скорочення грошових виплат і заміна їх натуральною підтримкою. Для біженців, які планували залишитися в Німеччині, закон визначав необхідність пришвидшення процесів інтеграції через створення відкритих інтеграційних курсів. А для кваліфікованих осіб було скасовано заборону на тимчасове працевлаштування.

Федеральний уряд також взяв на себе зобов’язання покривати загальні витрати федеральних земель, пов’язані з утриманням і розміщенням шукачів притулку, відповідно до кількості осіб, прийнятих у кожному регіоні [24]. Це рішення було прийнято з метою значного фінансового розвантаження бюджетів регіонів та муніципалітетів, які безпосередньо відповідали за забезпечення житлом, харчуванням та медичним обслуговуванням. Ця модель фінансування відображала принцип солідарності всередині федеративної структури Німеччини, але водночас виявила свою негнучкість, оскільки спочатку не могла адекватно швидко реагувати на непередбачуване зростання потоку біженців.

Проте соціальне напруження щодо біженців зростало одночасно зі збільшенням їхньої кількості. У суспільстві дедалі частіше виникали побоювання, пов’язані з питаннями безпеки, перевантаженням системи

соціального забезпечення та складністю інтеграції новоприбулих у німецьке суспільство. У різних містах відбувалися акції протесту проти розміщення шукачів притулку, наймасштабніший із яких відбувся у Дрездені в серпні 2015 року, коли під час дводенних сутичок було поранено 31 поліцейського. Окрім протестів, в країні різко зросла кількість злочинів, скоєних на ґрунті ненависті до біженців, лише у 2015 році зафіксовано понад 1600 таких інцидентів, з яких більш як 800 становили напади на місця проживання біженців [35].

У відповідь на хвилю ксенофобських настроїв уряд Німеччини розпочав низку політичних і комунікаційних заходів, спрямованих на зниження конфліктності в суспільстві та посилення контролю за процесом прийому мігрантів.

Низька німецьких політиків засудили напади на біженців. Ангела Меркель від імені уряду заявила, що насильство та ворожість до іноземців від неонацистів є «огидними». Віце-канцлер Зігмар Габріель, який особисто відвідав місце подій у Гайденау, також рішуче засудив насильство. Його підтримали представники інших політичних сил: віце-президент Соціал-демократичної партії Німеччини Ральф Штегнер звинуватив уряд у недостатній рішучості, тоді як лідерка партії «Зелені» Катрін Герінг-Екхардт застерегла від загрози «нового правого тероризму за зразком NSU (націонал-соціалістичне підпілля – прим.)» [14].

Це призвело до посилення охорони в притулках для біженців, а також створення «безпечних зон» навколо них, що передбачало постійну присутність поліції, встановлення відеоспостереження, контроль доступу до території та посилення координації між місцевими і федеральними правоохоронними органами. Ці кроки передбачали не лише збільшення кількості патрулів, а й встановлення фізичних бар'єрів, покращення зовнішнього освітлення та запровадження протоколів безпеки для персоналу та волонтерів, що мало на меті мінімізувати вразливість об'єктів до зовнішніх загроз. Посилення координації між правоохоронними структурами, зокрема через створення спеціальних кризових штабів та обмін оперативною інформацією, дозволило

забезпечити більш швидке реагування на інциденти та підвищити загальний рівень захисту місць проживання. Цей комплекс заходів був спрямований на відновлення довіри до здатності держави гарантувати фізичну безпеку біженців і надіслати чіткий сигнал про неприйняття насильства та ксенофобії.

Проте ситуація значно погіршилася після новорічної ночі 2016 року, коли в Кельні, Гамбурзі та Штутгарті відбулися масові злочини проти жінок, серед яких були випадки сексуальних домагань та зґвалтувань. Напади здійснювалися як поодиноко, так і групами чоловіків, переважно неєвропейського походження, що одразу викликало суспільний резонанс і підозри щодо причетності біженців до цих злочинів.

Федеральне управління кримінальної поліції Німеччини оцінило кількість жертв сексуальних нападів у 1200 жінок. Із них близько 650 випадків було зафіксовано в Кельні, понад 400 – у Гамбурзі, а решта – у Штутгарті, Дюссельдорфі та низці інших німецьких міст. За підрахунками поліції, у злочинах брали участь близько 2000 осіб [11].

Ці події, що широко висвітлювалися у національних та міжнародних медіа, підсилили побоювання щодо безпеки, культурної інтеграції та зростання злочинності, що дало імпульс для росту популярності правих популістських сил. Партія «Альтернатива для Німеччини», яка позиціонувала себе як головний опонент міграційної політики Меркель, значно зміцнила свої позиції, отримавши місця у регіональних парламентах. Цей тиск з боку опозиції, а також необхідність відновити контроль над міграційними процесами, змусили уряд Німеччини поступово відійти від політики "відкритих дверей" та розпочати серію законодавчих змін, спрямованих на посилення правил надання притулку та прискорення депортації. Це вилилося в ухвалення Пакета законів про притулок II (нім. – Asylpaket II), який Бундестаг прийняв у лютому 2016 року, а чинності він набув у березні того ж року. Законом було введено нову категорію «додаткового захисту» для осіб переважно з Сирії, які відтепер не могли отримати повноцінний статус біженця, але потребували тимчасового притулку. Для цієї категорії осіб запроваджувалася заборона на возз’єднання

сімей строком на два роки, що мало на меті зменшити кількість новоприбулих до країни.

Крім того, документ дозволяв прискорювати процедури депортації осіб, яким було відмовлено у наданні притулку. Оновився список «безпечних країн походження», до переліку яких додали Алжир, Марокко і Туніс, це означало, що лише окремі мігранти з цих країн можуть отримати право на притулок і, відповідно, право залишитися в Німеччині [45, с. 5]. Також було створено спеціальні центри первинного розміщення, у яких шукачі притулку повинні були перебувати під час розгляду своїх заяв, без права вільного пересування територією країни.

Завдяки цим діям, а також узгодженню спільного Плану дій між ЄС та Туреччиною, що передбачав зменшення нелегальних міграційних потоків до Європи шляхом посилення контролю за турецькими кордонами, боротьбу з контрабандою людей, а також повернення нелегальних мігрантів, у 2016 році масштаби міграційної кризи вдалося суттєво знизити [32]. Сукупність цих заходів призвела до різкого скорочення кількості перетинів Середземного моря та формування більш контрольованого механізму розміщення шукачів притулку. Відтак, у 2016 році до Німеччини прибуло вже лише 280 тисяч біженців, що стало суттєвим зменшенням порівняно з піковими показниками 2015 року і свідчило про відчутне зниження інтенсивності міграційного напливу.

Проте суспільне невдоволення також відобразилося на електоральних уподобаннях. Міграційна криза спричинила зростання популярності правих популістських партій, насамперед, як ми вже зазначали, «Альтернативи для Німеччини». Згідно з дослідженням 2017 року, підтримка AfD зросла між літом 2015 та літом 2016 року з 4% до 14%, що дозволило партії вперше потрапити до Бундестагу. На парламентських виборах 2017 року AfD отримала 13% голосів виборців, ставши третьою за величиною політичною силою в парламенті [70, с. 21].

Зростання популярності правих популістських партій у цей період можна пояснити «правилом чотирьох D», запропонованим Р. Ітвелом та М. Гудвіном. Це правило виділяє чотири основні чинники зростання підтримки: 1) Недовіра (англ. – distrust) – підвищене відчуття недовіри до традиційних політичних еліт та інституцій; 2) руйнація (англ. – destruction) – економічні та соціальні кризи, що підривають звичні структури; 3) нестача (англ. – deprivation) – відчуття втрати ресурсів, статусу чи можливостей; 4) дезінтеграція (англ. – de-alignment) – відрив виборців від традиційних партій та політичних орієнтирів, що створює простір для нових популістських сил [62, с. 9-12].

Можемо стверджувати, що саме це відбулося з німецьким суспільством під час міграційної кризи та в наступні кілька років, оскільки масштабний наплив біженців підсилив відчуття соціальної нестабільності, зростання конкуренції за ресурси та страх перед культурними змінами. Суспільство почало усвідомлювати збільшення тягаря соціальної системи країни (і, відповідно, те, що за нього треба платити з їхніх податків), зростання навантаження на місцеву інфраструктуру та ризики погіршення громадської безпеки, що часто підживлювалося емоційно забарвленими повідомленнями у медіа. Такі настрої сприяли формуванню атмосфери недовіри до мейнстримних партій, які, на думку значної частини виборців, не змогли оперативно та ефективно реагувати на виклики кризи або проігнорували суспільні побоювання. У цьому контексті праві популістські рухи, зокрема «Альтернатива для Німеччини» та рух «Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу» (PEGIDA), отримали сприятливі умови для політичної мобілізації. Вони активно використовували страхи та невдоволення громадян, пропонуючи прості та радикальні рішення складних проблем, а також експлуатували тему культурної ідентичності та безпеки, що дозволило їм суттєво розширити електоральну підтримку та посилити вплив на внутрішньополітичний дискурс Німеччини.

PEGIDA протягом 2015 року регулярно проводила понеділкові мітинги проти міграції, які швидко набули широкого резонансу в німецькому

суспільстві. Ці масові демонстрації залучали тисячі учасників, які висловлювали незгоду з політикою уряду щодо прийому біженців та вимагали закрити кордони для біженців. Організація активно апелювала до страхів населення щодо безпеки, злочинності та економічного навантаження на державу, демонструючи зростаючу підтримку праворадикальних і популістських настроїв у Німеччині

Отже, на початковому етапі уряд Ангели Меркель запровадив політику «відкритих дверей», яка дозволяла приймати всіх охочих біженців навіть у порушення Дублінського регламенту, згідно з яким біженці повинні реєструватися та подавати заявки на притулок у першій країні ЄС, куди вони прибувають. Це рішення зробило Німеччину головним центром притоку мігрантів у Європі, спричинивши перевантаження соціальної системи країни, включаючи центри прийому біженців, систему розгляду заяв на притулок, житлову інфраструктуру та програми соціальної адаптації і інтеграції мігрантів.

У відповідь уряд поступово вживав адміністративних і законодавчих заходів для врегулювання ситуації. Було ухвалено Закон про прискорення процедур надання притулку (2015 р.), який спростив створення центрів тимчасового розміщення, оптимізував роботу відповідних відомств і скоротив строки розгляду заяв, що дозволило зменшити навантаження на систему. Наступним кроком став Пакет законів про притулок II (2016 р.), який запровадив суворіші правила щодо в’їзду та перебування шукачів притулку, обмежив можливості для возз’єднання сімей, а також передбачив ширше використання статусу «часткового захисту». Ці заходи мали на меті зробити систему притулку більш контрольованою та передбачуваною, зменшити кількість необґрунтованих заяв і підвищити ефективність процедур прийому біженців.

Весь перебіг кризи супроводжувався значним суспільним напруженням, зумовленим не лише масштабами міграційного притоку, а й відмінністю культурних та релігійних норм прибулих, що у частини населення породжувало відчуття загрози власній ідентичності й звичному способу життя. Ці настрої

посилювалися під впливом окремих резонансних злочинів, інцидентів із насильством та активним медійним висвітленням таких подій, що часто створювало викривлене уявлення про рівень небезпеки. У результаті в багатьох регіонах Німеччини відбувалися масові протести проти розміщення мігрантів, нерідко організовані або підтримані правопопулістськими рухами. Паралельно спостерігалося зростання кількості злочинів, спрямованих проти самих біженців та центрів їхнього розміщення, що стало одним із найяскравіших проявів радикалізації суспільних настроїв та поглиблення соціальної поляризації в умовах міграційної кризи.

2.3. Роль Німеччини у формуванні загальноєвропейської стратегії подолання кризи біженців

Безперечно, міграційна криза 2015 року стосувалася всіх країн Європейського Союзу, проте вона значно більшою мірою торкнулася лише певних держав – Німеччини, Італії, Греції, Угорщини, Швеції та окремих балканських країн. Італія та Греція, розташовані на південних кордонах ЄС, стали країнами першого прибуття для біженців, які надходили морськими шляхами через Середземне та Егейське моря. Балканські країни, передусім Хорватія, та Угорщина лежали на шляху від Греції та Туреччини до країн Західної Європи. Німеччина ж, як ми вже з'ясували, перетворилася на кінцевий пункт призначення та центр прибуття для переважної більшості біженців, які прагнули отримати притулок у Європі. До Швеції прибувало багато біженців з тих же причин, що до Німеччини – уряд країни радо приймав мігрантів. Інші країни ЄС міграційна криза торкнулася значно меншою мірою.

У травні 2015 року Європейська комісія розробила квотну систему прийому біженців для полегшення вкрай складної ситуації, що склалася у Греції та Італії. Згідно з цією системою, країни ЄС мали розподілити між собою 40 тисяч біженців, які прибули до цих двох країн. Німеччина, як найбільша економіка Європейського Союзу, мала прийняти найбільшу частку серед усіх країн-членів – 21,91%, що становило 5258 біженців [32, с.1]. Ця пропорція

розраховувалася на основі чисельності населення країни, розміру валового внутрішнього продукту, рівня безробіття та кількість біженців, які вже знаходилися на території держави.

Проте міграційна криза тільки погіршувалася, до Європи прибувала дедалі більша кількість біженців. Це змусило Раду ЄС у вересні 2015 року значно розширити квотну систему до 120 тисяч осіб. Відтепер Німеччина мала прийняти 40206 біженців, що у вісім разів перевищувало попередню квоту. Рішення про збільшення квот викликало гострий протест у деяких країнах Центральної Європи, насамперед держав Вишеградської четвірки – Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини, а також Румунії. Ці країни оприлюднили спільну заяву, у якій наголосили, що будь-яке запровадження обов'язкових квот на розміщення біженців є неприйнятним і порушує принцип національного суверенітету.

На цю позицію жорстко відреагував німецький уряд, який вважав відмову від солідарності порушенням основних принципів Європейського Союзу. Томас де Мезьєр, міністр внутрішніх справ Німеччини, заявив, що Європейський Союз має чинити рішучий тиск на країни, які відмовляються від виконання квот. Він запропонував обмежити фінансування цих держав з бюджету ЄС, зокрема зменшити виплати зі структурних фондів. Віце-канцлер Німеччини Зігмар Габрієль висловився ще різкіше, заявивши, що «Європа зганьбила себе» через те, що міністри ЄС не змогли прийти до консенсусу в питанні квот. Він також підкреслив, що Німеччина «не може вирішити проблему біженців на пів світу самотужки» і що відсутність європейської солідарності ставить під загрозу всю Європу [33].

Цей тиск мав певний успіх. Після тривалих дискусій і активних дипломатичних зусиль Польща все ж погодилася прийняти квоту в 7000 біженців, хоча це рішення супроводжувалося значними внутрішньополітичними суперечками та критикою з боку частини польського суспільства й політичних сил, які вбачали в такому кроці загрозу національній безпеці та ідентичності. Водночас таке рішення Варшави спричинило хвилю

невдоволення з боку інших країн Вишеградської четвірки – Угорщини, Чехії та Словаччини, а також Румунії, які послідовно відмовлялися застосовувати систему обов'язкових квот, розглядаючи її як порушення суверенітету та непропорційний тягар для національних систем. Вони наполягали на альтернативних підходах до міграційної політики, зокрема на посиленні зовнішніх кордонів ЄС, технічній допомозі країнам походження мігрантів та добровільному перерозподілі біженців.

Чому Німеччина так категорично ставилася до розподілу квот? На нашу думку, головними причинами стали бачення Німеччиною певного морального обов'язку Європи, як розвинутої демократичної цивілізації, що полягає у допомозі та захисті прав людей, які зіткнулися з насиллям, війною та переслідуваннями.

Сам характер кризи визначався екстремальною, гуманітарною катастрофою. Мільйони людей були змушені ухвалювати рішення про втечу в умовах мінімальних ресурсів, часто стаючи жертвами контрабандистів і небезпечних шляхів. Це не було трудовою чи плановою міграцією, це було масове та раптове переміщення, зумовлене потребою у фізичному виживанні. Довгий і небезпечний шлях через треті країни, особливо перетин Середземного моря, свідчив про вкрай високий рівень небезпеки в країнах їхнього походження, оскільки люди свідомо обирали смертельний ризик заради шансу на безпеку та захист у Європі. Таким чином, це "змушувало" Німеччину допомагати біженцям.

Крім того, Німеччина, граючи провідну роль у подоланні кризи, прагнула продемонструвати своє лідерство в Європейському Союзі. Берлін також розумів, що якщо ЄС не зможе діяти згуртовано в складних обставинах, це може підірвати довіру до всього європейського проєкту та створить небезпечний прецедент, коли кожна країна керуватиметься виключно власними інтересами.

Твердження про моральну сторону кризи можна підтвердити заявами, зробленими Ангелою Меркель 31 серпня 2015 року для журналістів, головна

думка яких полягала в тому, що "Європа зазнає невдачі у питанні біженців, якщо цей тісний зв'язок із загальними громадянськими правами буде порушено, то це буде не та Європа, про яку ми мріяли" [33]. Для Меркель питання прийому біженців було питанням збереження моральної основи Європейського Союзу як спільноти, побудованої на повазі до прав та гідності людини.

У тому ж виступі канцлерка також наголошувала на практичних наслідках відсутності солідарності, попереджаючи, що якщо справедливого розподілу квот не станеться, можливе серйозне погіршення безпекової ситуації в Європі та зникнення Шенгенської зони, що забезпечує вільне пересування всередині ЄС.

Ця загроза виявилася далеко не теоретичною. Уже 13 вересня 2015 року Німеччина відновила прикордонний контроль на кордоні з Австрією, звідки до ФРН прибувала велика кількість біженців. Цей крок запустив каскад подібних рішень в Європі. 15 вересня Угорщина закрила кордон із Сербією, паралельно будуючи прикордонну стіну для запобігання нелегальним переправам. Наступного дня, 16 вересня, прикордонний контроль встановила Австрія на кордонах з Угорщиною, Словенією, Словаччиною та Італією. У листопаді 2015 року Австрія розпочала будівництво прикордонної стіни на кордоні зі Словенією, а в 2016 році – на кордоні з Італією. З 12 листопада прикордонний контроль запровадила Швеція на кордоні з Данією. Після терористичних атак 13 листопада у Парижі Франція запровадила прикордонний контроль на всіх внутрішніх кордонах з міркувань національної безпеки [17, с. 2].

Проте тиск, який чинило суспільство на владу країн та ЄС у цілому, а також втрата контролю над кризою, призвели до потреби впроваджувати більш жорсткі рішення. Європейський Союз починає розробляти механізми зупинки нелегальної міграції на зовнішніх кордонах. Одним із ключових інструментів стала розробка угоди між ЄС та Туреччиною у сфері контролю кордонів, метою якої було зупинити сухопутний міграційний маршрут Сирія-Туреччина-ЄС та посилити контроль за Егейським морем, через яке тисячі біженців щодня намагалися потрапити на грецькі острови. Німеччина стала одним із головних

ініціаторів і рушійних сил цієї угоди. Канцлерка Меркель у своїх мемуарах «Свобода. Спогади 1954-2021» (нім. "Freiheit. Erinnerungen 1954-2021") згадує, що вже в жовтні 2015 року вона зустрічалася з президентом Туреччини Реджепом Тайіпом Ердоганом та прем'єр-міністром Ахметом Давутоглу для розробки конкретного плану дій щодо подолання нелегальної міграції, яка проходила через турецьку територію [29].

18 березня 2016 року Європейська Рада та Туреччина підписали угоду, згідно з якою ЄС отримав можливість повертати до Туреччини нелегальних мігрантів, які прибували на грецькі острови. Натомість Туреччина мала отримати 6 мільярдів євро фінансової допомоги протягом чотирьох років, а також було обіцяно лібералізацію візового режиму для турецьких громадян та прискорення переговорів про вступ Туреччини до ЄС. Угода також передбачала механізм "один до одного", згідно яким за кожного повернутого до Туреччини нелегального мігранта з грецьких островів, іншого сирійського біженця буде переселено з Туреччини до ЄС [19]. Меркель у своїх мемуарах також заявила, що без цієї угоди не вдалося б впоратися з кризою та покласти кінець численним смертям, які траплялися в Егейському морі.

Не можемо не погодитися з думкою Ангели Меркель щодо ефективності угоди з Туреччиною. Відповідно до звіту УВКБ ООН за 2016 рік, кількість біженців, які прибули до Європи цього року, впала на 65% порівняно з 2015 роком і становила 362 тисячі осіб. Причому найпомітніше падіння відбулося саме в березні-квітні, тобто безпосередньо після підписання угоди. Якщо у січні 2016 року до Європи прибуло 73 135 осіб, у лютому – 61 074, а в березні – 36 923, то вже в квітні ця цифра впала до 13 248 осіб [36].

Тобто, стратегія Німеччини у подоланні міграційної кризи 2015 року трансформувалася від політики відкритості до поступового посилення контролю. Спочатку уряд Ангели Меркель наголошував на моральному обов’язку допомоги людям, які рятуються від війни. Однак зростання кількості мігрантів та суспільної напруги призвели до посилення прикордонного контролю, а також до піднесення популярності праворадикальних партій,

зокрема «Альтернативи для Німеччини», та активізації антиміграційних рухів, таких як PEGIDA.

Проте Німеччина, будучи найбільшою економікою та, напевно, найвпливовішою країно ЄС, намагається активно впливати на загальноєвропейську стратегію подолання кризи, нав’язуючи власні принципи. Відтак, німецький уряд послідовно наполягав на тому, що Європа повинна залишатися вірною своїм цінностям солідарності та поваги до прав біженців, закликаючи до створення спільного механізму розподілу біженців між усіма державами-членами. Німеччина активно просувала ідею запровадження обов'язкових квот, обґрунтовуючи це необхідністю справедливого розподілу тягаря міграційного навантаження та недопущення ситуації, коли лише кілька країн, зокрема країни першого прибуття на зразок Греції та Італії, несуть основний тягар прийому біженців.

Крім того, Берлін здійснював цілеспрямований дипломатичний тиск на уряди країн, які виступали проти цього інструменту. На інформаційному рівні німецькі політики систематично публічно критикували позицію держав, що відмовлялися від участі у розподілі біженців, наголошуючи на її суперечності фундаментальним європейським цінностям солідарності та спільної відповідальності. На політичному рівні Німеччина вдавалася до більш жорстких методів впливу, натякаючи на можливість застосування фінансових санкцій чи скорочення коштів із структурних фондів ЄС для держав, які відмовляються виконувати рішення щодо перерозподілу біженців.

Однак після загострення кризи та різкого зростання напруження в німецькому суспільстві, Берлін був змушений частково переглянути власну ліберальну міграційну політику. Посилення тиску на систему прийому біженців, збільшення тривалості розгляду заяв, а також хвиля суспільних протестів і критика з боку опозиційних партій змусили уряд шукати більш жорсткі інструменти регулювання потоків мігрантів. У цьому контексті рішення Німеччини відновити контроль на своїх кордонах у вересні 2015 року стало важливим політичним сигналом як усередині країни, так і для інших

членів ЄС. Воно означало фактичне тимчасове порушення одного з ключових принципів Шенгенської зони – свободи пересування.

Також Берлін став ініціатором зміцнення зовнішнього кордону ЄС. В тому числі завдяки активній участі Меркель у переговорах із турецьким президентом Реджепом Таїпом Ердоганом у березні 2016 року було укладено угоду між ЄС та Туреччиною, яка передбачала зупинення неконтрольованих потоків мігрантів до Європи в обмін на фінансову підтримку Туреччини. Ця домовленість, на нашу думку, підтвердила провідну роль Німеччини у формуванні загальноєвропейської стратегії подолання кризи.

РОЗДІЛ 3
ЄВРОПЕЙСЬКА МІГРАЦІЙНА КРИЗА 2022 РОКУ ТА ЗМІНИ РЕАКЦІЇ НІМЕЧЧИНИ НА НЕЇ

3.1. Характер та масштаб міграційної кризи 2022 року

У лютому 2022 року в Європі розпочалася нова міграційна криза, спричинена повномасштабною військовою агресією Російської Федерації проти України. Ця криза стала наймасштабнішою з часів Другої світової війни, а її характерною особливістю стало те, що біженцями були саме європейці. Попередня подібна хвиля масової міграції європейського населення спостерігалася під час югославських воєн. Тоді, упродовж майже десяти років військових конфліктів (1991-2000 рр.), кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців становила приблизно 3 725 300 осіб. Міграційна криза, що розпочалася у 2022 році та триває дотепер, має значно більший масштаб. Лише протягом 2022 року, згідно зі звітом Управління ООН з координації гуманітарних справ, кількість українських біженців, які виїхали до країн Європи, склала близько 8 мільйонів осіб, тоді як кількість внутрішньо переміщених осіб сягнула 5 мільйонів [41].

Крім того, нинішня міграційна криза також істотно перевищує за обсягами кризу 2015 року, коли, як уже зазначалося, протягом 2015-2017 років до Європи прибуло близько 1,5 мільйона мігрантів.

Звісно, головною причиною сучасної міграційної кризи стала повномасштабна війна, що супроводжується інтенсивними бойовими діями, масованими обстрілами цивільної інфраструктури та, що найважливіше, глибокою невизначеністю щодо подальшого розвитку подій. Саме цей фактор невизначеності змусив мільйони людей ухвалювати швидкі й часто радикальні рішення заради збереження власного життя та забезпечення безпеки своїх рідних. В умовах суспільної паніки, відсутності доступу до базових послуг, постійна загроза військових атак і загальна нестабільність стали повсякденною реальністю, масовий виїзд став єдиним реальним засобом порятунку.

Уже за перші п’ять тижнів повномасштабного вторгнення з території України виїхало понад 4 мільйони людей – тобто майже половина від загальної кількості біженців, які залишили країну протягом усього 2022 року [1]. Такий надзвичайно високий темп міграції став безпрецедентним для Європи.

Крім того, зростання потоків біженців супроводжувалося значним внутрішнім переміщенням населення, що ще більше ускладнювало ситуацію як для України, так і для сусідніх держав, які мусили оперативно адаптувати свої системи прийому, соціальної підтримки та інтеграції. Цей масовий вимушений рух людей не лише змінив демографічний ландшафт регіону, але й, безперечно, став визначальним фактором формування нової європейської міграційної політики.

Ще однією причиною масштабного потоку українських біженців стала географічна близькість та відкритість кордонів із країнами Європейського Союзу. Україна безпосередньо межує з чотирма державами-членами ЄС – Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією, що суттєво полегшило процес евакуації населення. Крім того, з 2017 року між Україною та ЄС діє безвізовий режим, який надав українцям можливість вільно перетинати кордон та тимчасово перебувати на території країн Євросоюзу без додаткових бюрократичних процедур. Також важливим транзитним напрямом стала Молдова, через територію якої багато українців потрапляли далі до Румунії.

Відтак, станом на червень 2022 року найбільше українських біженців виїхало до Польщі – близько 3,5 мільйона осіб. До Румунії прибуло понад 500 тисяч осіб, до Угорщини – майже 500 тисяч осіб, до Словаччини – трохи більше 425 тисяч осіб, а до Молдови – трохи більше 350 тисяч осіб [12]. Не дивно, що саме Польща стала головним напрямом для українських біженців, адже країна має великий кордон із Україною та велику кількість транспортних маршрутів для перетину кордону. Крім того, на українсько-польському кордоні функціонує найбільша кількість пунктів пропуску – 15, з яких 9 автомобільних і 6 залізничних [6].

Цей миттєвий масовий вихід вимагав негайної мобілізації ресурсів як на національному, так і на наднаціональному рівнях, а також безпрецедентної участі волонтерських, релігійних і неурядових організацій, які відіграли ключову роль у перші дні та тижні кризи. Держави, що межують з Україною – Польща, Румунія, Словаччина та Угорщина, були змушені вкрай швидко адаптувати свої системи реагування, докорінно змінюючи логістику прийому, процедури реєстрації та механізми первинної підтримки. Їм довелося розширювати пропускну спроможність пунктів перетину кордону, організовувати тимчасові притулки, забезпечувати транспортне сполучення та координацію з місцевими громадами.

Швидке розгортання приймальних пунктів, гуманітарних хабів та центрів тимчасового розміщення на кордонах стало ключовою особливістю початкової фази реагування. У цих центрах біженцям надавали перші необхідні послуги – гаряче харчування, медичну допомогу, психологічної підтримки та консультацій щодо подальших дій. Європейський Союз оперативно активував механізми цивільного захисту, координував розподіл гуманітарної допомоги.

Активізувалося громадянське суспільство ЄС. Тисячі громадян у різних країнах організовували перевезення людей із кордону, пропонували житло у власних домівках, забезпечували гуманітарні збори, переклад і правову підтримку. Саме ця синергія державних структур та громадянського суспільства дала змогу уникнути гуманітарної катастрофи на ранньому етапі та заклала основу для подальшої системної інтеграції переміщених осіб у приймаючих країнах.

Проте, незважаючи на масштаби міграції, реакція Європейського Союзу була відзначена відкритістю та солідарністю щодо українських біженців. Уже 3 березня 2022 року міністри внутрішніх справ країн ЄС одностайно погодилися активувати Директиву про тимчасовий захист (Council Directive 2001/55/EC) – механізм, який до цього ніколи не застосовувався в історії Євросоюзу. Вже 4 березня 2022 року Рада ЄС офіційно ухвалила рішення про її активацію. Це

дозволило українцям, які прибули до країн ЄС, отримати спеціальний статус тимчасового захисту [18].

Директива про тимчасовий захист була прийнята Радою Європейського Союзу в 2001 році як відповідь на міграційну кризу під час югославських воєн. Вона запроваджує механізм надання термінового та колективного тимчасового захисту особам, які змушені покинути свою країну внаслідок збройного конфлікту або систематичних порушень прав людини, без необхідності проходження довготривалих процедур розгляду заяв про надання притулку. Директива гарантує біженцям право на легальне перебування в країнах ЄС, негайний доступ до ринку праці, житла, медичної допомоги, соціального забезпечення та освіти для дітей на термін до трьох років (з можливістю продовження).

Шведський інститут європейських політичних досліджень визначає основні завдання Директиви про тимчасовий захист як: встановлення мінімальних стандартів для надання тимчасового притулку великій кількості переміщених осіб та забезпечення балансу зусиль між державами-членами ЄС через механізм так званого «розподілу тягаря» щодо прийому біженців. Тобто, головна мета Директиви полягає у зменшенні ризику перевантаження національних систем надання притулку та створенні узгодженої реакції ЄС на масштабні гуманітарні кризи [39].

Втім, ця Директива не лише полегшувала прийом біженців країнами-членами ЄС, а й надавала значні переваги самим переміщеним особам порівняно з іншими формами захисту. Вона, як ми вже зазначали, дозволяла отримати негайний доступ до легального проживання, працевлаштування, освіти, а також медичних і соціальних послуг без потреби проходити тривалу процедуру розгляду заяви на притулок. Крім того, особи, які отримали тимчасовий захист, мали право вільно пересуватися територією ЄС, на відміну від Дублінського регламенту, за яким біженець мав просити притулку у першій країні прибуття.

Позитивне сприйняття біженців з України пояснюється насамперед культурною близькістю українців до європейського простору. Українці є європейською нацією за системою цінностей, способом життя та зв'язками з Європою, які особливо посилилися після початку російської агресії проти України в 2014 році. Саме тому інтеграція біженців у європейські суспільства відбувалася відносно швидко й не потребувала радикальних змін у ціннісних орієнтирах. Значна частина біженців мала вищу або професійну освіту, володіла іноземними мовами, зокрема англійською, польською чи німецькою. Українці також мають схожі побутові та релігійні традиції, близьку мову до слов’янських європейських держав. Усе це, на нашу думку, створило сприятливий соціальний фон для прийому українців і сформувало переважно позитивне ставлення до них у країнах ЄС.

Характерною особливістю цієї міграційної кризи є те, що більша частина біженців – жінки, часто з дітьми. Згідно з дослідженням Центру економічної стратегії, станом на березень 2023 року 89 % біженців з України становили жінки [13]. Це безпосередньо пов’язано з забороною виїзду для чоловіків призовного віку, яка почала діяти 24 лютого 2022 року. Багато чоловіків відправляли дружин і дітей за кордон для забезпечення їхньої безпеки, що, у свою чергу, також вплинуло на позитивне сприйняття українських біженців у приймаючих країнах, адже традиційно до жінок (особливо з дітьми) ставляться з більшою емпатією та відчувають від них меншу загрозу.

Ця обставина, хоча й створювала менше напруження у сфері безпеки порівняно з кризою 2015 року, поставила перед приймаючими країнами нові виклики. Гостро постало питання забезпечення доступу до дошкільної та шкільної освіти для мільйонів дітей, а також необхідність швидкої інтеграції жінок на ринок праці для забезпечення їхньої економічної самостійності.

Більшість українських біженців висловлювали намір повернутися на батьківщину, проте з часом частка таких осіб поступово зменшується. Згідно з дослідженнями, у грудні 2022 року повернення до України планували 74% біженців, у 2023 році – 52%, а вже у 2024 році – лише 42%. Водночас вагомою

причиною бажання повернутися стала не лише безпекова ситуація, а й поступове покращення рівня життя в Україні [10, с. 4].

Починаючи з 2023 року, кількість українських біженців, які прибували до країн Європи та зверталися по притулок, поступово зменшувалася. Наразі, можемо стверджувати, що міграційна криза перебуває у затяжній фазі. Більшість біженців, що вже понад три роки проживають у країнах ЄС, значною мірою інтегрувалися в нові спільноти, знайшли роботу, та налагодили інші соціальні зв'язки. Це зумовило поступове скорочення частки тих, хто планує повернення в Україну. Водночас певна кількість біженців все ж повертається додому. Згідно зі звітом Міжнародної організації з міграції за 2025 рік, починаючи з 2023 року, приблизно 100 тисяч українських біженців щопівроку повертаються на батьківщину. Загалом із початку міграційної кризи до України повернулося близько 1,1 мільйона біженців [37, с. 2-3].

Отже, міграційна криза, що розпочалася в лютому 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну, стала найбільшою подібною кризою в Європі з часів Другої світової війни. Уже в перші тижні повномасштабної війни з України виїхало мільйони людей. Головною причиною кризи стала війна, а саме активні бойові дії, руйнування цивільної інфраструктури, загибель мирного населення та невизначеність майбутнього, що змусили мільйони українців залишити свої домівки. Важливу роль у масштабах переміщення відіграли географічна близькість до країн ЄС та безвізовий режим, що значно полегшувало міграцію.

Європейський Союз відреагував на кризу безпрецедентною солідарністю. Уже 4 березня 2022 року було активовано Директиву про тимчасовий захист, яка надала українцям право на проживання, роботу, освіту та медичні послуги без необхідності проходження процедур отримання притулку. Це дозволило уникнути перевантаження національних систем притулку та забезпечити біженцям гідні умови. Позитивне ставлення європейських країн до українців ми пояснюємо культурною близькістю, спільними цінностями та історичними зв'язками.

Починаючи з 2023 року, міграційна криза перейшла у затяжну фазу, яка характеризується поступовим зменшенням потоків нових біженців та стабілізацією ситуації у країнах перебування. Більшість тих, хто виїхав під час перших хвиль, почали активно інтегруватися в країнах перебування, що певною мірою знизило їхнє бажання повертатися на батьківщину. Водночас, починаючи з 2023 року до України кожні пів року повертаються близько 100 тисяч осіб, а загалом уже понад 1,1 мільйона біженців повернулися з-за кордону.

3.2. Реакція Німеччини на кризу 2022 року

Після ухвалення Директиви ЄС про тимчасовий захист Німеччина розпочала її імплементацію через 24 параграф національного Закону про проживання, працевлаштування та інтеграцію іноземців на федеральній території (нім. – AufenthG). Цей параграф передбачає надання біженцям права на легальне перебування в країні, згідно з Директивою, а також визначає механізм їх розподілу між федеральними землями. Згідно з пунктом 5 параграфу, біженець зобов’язаний оселитися у тому федеральному штаті або на тій території, куди його було офіційно розподілено [16].

Реєстрація статусу тимчасового захисту для українців у Німеччині також була максимально спрощеною. За повідомленням Deutsche Welle, міські адміністрації, які займалися реєстрацією біженців, вимагали лише копію закордонного паспорту або, за відсутності такого, внутрішнього українського паспорту навіть без перекладу, а також адресу фактичного проживання в Німеччині, які треба було надіслати електронною поштою. При цьому не створювала перешкод навіть ситуація, коли термін дії документів сплив. Після подання цих даних на вказану адресу надсилали анкету, яку потрібно було заповнити та відправити назад. Після цього процедура реєстрації для біженця вважалася завершеною [9].

Ще однією характерною рисою реакції Німеччини став безпрецедентний рівень волонтерської участі. Початкове навантаження на прийом біженців

значною мірою взяли на себе громадянське суспільство та приватні особи, які масово пропонували приватне житло, транспортну допомогу та підтримку на вокзалах, пунктах прийому, таборах для біженців. Ця децентралізована, проте надзвичайно мотивована, волонтерська діяльність суттєво пом'якшила початкове логістичне навантаження, а також навантаження на систему. Крім того, Федеральний уряд, врахувавши організаційний хаос 2015 року, оперативно запровадив цифрові платформи для реєстрації та намагався покращити координацію між федеральними землями та муніципалітетами, прагнучи до більш структурованого й швидкого, процесу прийому.

Крім того, Німеччина встановила високий рівень фінансової підтримки українських біженців. З початку повномасштабного вторгнення українці могли розраховувати на отримання 563 євро на місяць, що відповідає сумі, яку отримує німецький безробітний. Особливістю цієї допомоги було те, що вона надавалася безпосередньо у грошовій формі, на відміну від багатьох біженців із Сирії чи Афганістану, які отримували натуральну допомогу у вигляді ваучерів на харчові продукти та побутові товари сумою 460 євро [3].

Також українським біженцям було надано доступ до ринку праці. Вони отримали право на легальне працевлаштування без необхідності отримання додаткових дозволів. Це стосувалося як повної, так і часткової зайнятості, а також роботи за контрактом чи в межах стажувань. Такий крок дозволив біженцям швидше інтегруватися в економічне життя країни, забезпечивши стабільний дохід і можливість утримувати себе та свої родини. Проте отримання роботи позбавляло права на державну фінансову підтримку, за винятком виплат на неповнолітніх дітей, які становили 219 євро на місяць. Також з'явилася низка ініціатив, спрямованих на допомогу українцям у пошуку роботи, зокрема онлайн-ресурси UATalents і Imagine Ukraine, а також гаряча лінія українською мовою від залізниці Deutsche Bahn для охочих працевлаштуватися [7].

Втім, перенавантаження ринку праці, зумовлене масштабами міграційної кризи, складнощі адаптації до нового суспільства, високий рівень фінансової

допомоги та небажання її втратити, призвели до того, що станом на листопад 2022 року, згідно з даними Інституту економічних досліджень Ifo, лише близько 22% українців у Німеччині були працевлаштовані. Проте більшість з них працює на місцях нижчих, за свою кваліфікацію. Водночас дослідники зазначають, що тільки незначна частина українців, до 10%, справді не зацікавлена у пошуку роботи [72, с. 6-7].

Також одразу була надана можливість українським дітям зарахуватися до дитячих садків, шкіл та професійно-технічних училищ. Уже на початку травня 2022 року, тобто всього за два з половиною місяці після початку повномасштабного вторгнення, до німецьких шкіл та училищ було зараховано більш ніж сто тисяч дітей та підлітків [71]. Для дітей створювалися спеціальні програми, спрямовані на вивчення німецької мови та інтеграцію в освітній простір. Так, наприклад, у федеральній землі Баварія (де було зареєстровано найбільшу кількість українських біженців) діяла програма так званих «вітальних класів» (нім. – Willkommensklassen). У межах цих класів дітям пояснювали особливості функціонування шкільної системи Німеччини, залучали україномовних педагогів, у тому числі вчителів з України, а також організовували зустрічі з іншими українськими дітьми, щоб вони не втрачали зв’язок з рідною культурою та мовою [71].

За даними великого дослідження, проведеного Інститутом дослідження зайнятості, станом на 2025 рік, близько 70% українських біженців узяли участь в інтеграційних курсах. Із збільшенням тривалості перебування в Німеччині покращуються й володіння мовою: 52% опитаних оцінюють знання німецької мови як принаймні «задовільні». Водночас 40% мають середній або високий рівень володіння англійською мовою, що є додатковим інструментом адаптації для біженців, в тому числі для виходу на ринок праці [66, с. 9, 12-14].

Крім того, переважна більшість українських біженців, а саме 83%, проживають у приватному житлі та загалом задоволені своїми житловими умовами. Менш задоволені залишаються ті, хто все ще мешкає у колективних центрах розміщення [66, с. 4].

Щодо фінансової ситуації, середня місячна заробітна плата брутто серед біженців, хто працює повний робочий день, становить близько 2600 євро, що суттєво нижче за середній рівень заробітку в Німеччині (4479 євро). Водночас 61% біженців продовжують отримувати соціальну підтримку. Проте, 59% українських біженців планують залишитися в Німеччині. Цей намір особливо великий серед тих, хто прибув пізніше – близько 69% з них розглядають Німеччину як місце свого постійного проживання [66, с. 11-12].

Тобто, значний рівень соціальних гарантій та матеріальної підтримки, яку надає німецький уряд українським біженцям, зумовив те, що велика частина переселенців розглядає Німеччину не лише як тимчасовий прихисток, а як країну потенційної довгострокової або навіть постійної імміграції. Розвинена система соціального забезпечення, доступ до безкоштовної медицини, освітніх послуг, мовних курсів, інтеграційних програм, а також можливість працевлаштування створюють сприятливі умови для адаптації, що значно підсилює намір залишитися. Німецька модель підтримки у межах тимчасового захисту дає людям відчуття стабільності, прогнозованості та соціальної безпеки – тобто безпосередньо того, за чим біженці і виїжджали з України.

Крім того, дедалі частіше спостерігається тенденція вторинної міграції українців з інших європейських країн саме до Німеччини. Причиною цього є суттєві відмінності в системах соціальної підтримки держав-членів ЄС. У країнах Балтії, Чехії, Словаччині, а також частині південних держав Європи рівень соціальних гарантій, виплат і доступних програм для біженців є значно нижчим, а можливості працевлаштування та умови життя – скромнішими. Німеччина ж, завдяки своїм економічним можливостям і політиці відкритості, пропонує більш високу якість державних послуг та ширший спектр інструментів інтеграції.

Ця динаміка посилилася останніми роками через зростання «втоми від війни» та посилення позицій консерваторів та правих популістів у низці країн ЄС. Зокрема, до влади прийшли політичні сили з антиімміграційними гаслами у Словаччині (уряд Роберта Фіцо), Чехії (перемога на парламентських виборах

партії Андрея Бабіша), а також посилення антиукраїнської позиції Угорщини. Це створює ризики для подальшого надання підтримки українським біженцям у цих країнах і стимулює їхній переїзд до держав із більш стабільною політикою захисту, насамперед до Німеччини.

Це добре простежується на графіку, що відображає динаміку кількості українських біженців у Німеччині та Польщі – двох країнах, які прийняли найбільшу їхню кількість. У Польщі спостерігається поступове зменшення кількості українських біженців після 2022 року, коли саме ця країна стала головним реципієнтом їхнього прийому. Натомість у Німеччині, навпаки, фіксується поступове зростання кількості біженців, зокрема за рахунок українців, які переїжджають із Польщі та інших країн ЄС (див. Мал. 3.2).

Проте в Німеччині розпочинається дискусія щодо можливого зменшення обсягів державної допомоги для українських біженців. Зокрема, прем'єр-міністр Баварії Маркус Зедер заявив про необхідність прирівняти розмір виплат для українців до рівня допомоги, яку отримують біженці з інших країн. Це означало б зменшення щомісячних виплат із 560 до 460 євро для непрацевлаштованих українців [2]. Однією з головних причин, яку наводять прихильники цього рішення, є низький рівень працевлаштування серед українських біженців у Німеччині, що, на їх думку, створює додаткове навантаження на державний бюджет.

Такі заяви німецьких політиків, зокрема, відображають загальні суспільні настрої в країні. Відповідно до соціологічного опитування, проведеного інститутом дослідження громадської думки INSA, 66% німців вважають за необхідне скасувати виплати для українських біженців, які наразі прирівняні до допомоги з безробіття для громадян Німеччини. Крім того, 62% опитаних висловилися за повернення до України чоловіків призовного віку [8]. Це пов'язано з кількома факторами, які схожі з тими, які були під час кризи 2015 року:

по-перше, велика кількість переміщених осіб створює відчуття значного економічного та соціального тиску на державні системи, включно з охороною

здоров’я, освітою, соціальними виплатами та іншими інституціями, які відповідають за забезпечення базових потреб населення. Це відчуття особливо загострюється у регіонах з високою концентрацією біженців, де ресурси стають обмеженими, а державні служби вимушені працювати у посиленому режимі;

по-друге, частина громадян сприймає присутність великої кількості біженців як потенційне культурне та демографічне навантаження, яке може змінювати локальні громади, традиційні соціальні норми та способи життя. Зростає занепокоєння щодо збереження місцевої ідентичності, мови та культурних традицій. Це відчуття може загострюватися в консервативних суспільствах;

по-третє, психологічний ефект «конкуренції за ресурси» посилює побоювання щодо можливого зростання безробіття серед місцевого населення, обмеження доступу до державних послуг, житла та соціальної підтримки. Цей ефект підсилює соціальну напруженість, формує негативне сприйняття мігрантів і може впливати на політичні настрої, сприяючи підтримці політичних сил з антиміграційною риторикою.

Ці настрої, у свою чергу, активно формуються й підкріплюються політичними дискусіями, медіа та соціальними мережами, де з’являються як фактичні дані про навантаження на систему соціального забезпечення, так і суб’єктивні оцінки ризиків, пов’язаних з інтеграцією біженців. Тому попри економічну та гуманітарну привабливість політики відкритих дверей, уряду доводиться балансувати між виконанням міжнародних зобов’язань і реакцією на неспокій у суспільстві, що вимагає введення більш диференційованих та гнучких підходів до соціальної підтримки біженців.

На нашу думку, у найближчій перспективі це може призвести до поступового скорочення обсягів допомоги українським біженцям. Такий розвиток подій зумовлений одночасно кількома чинниками. По-перше, зростання кількості переселенців у Німеччині створює додаткове навантаження на державний бюджет, соціальні служби, ринок праці та житлову інфраструктуру. По-друге, глобальна економічна невизначеність, яка частково

пов’язана з політичними та економічними рішеннями США, зокрема політикою Дональда Трампа та його «торговими війнами», здатна спричинити ланцюгові ефекти на економіку Європи, включно з Німеччиною. Це може вплинути на обсяги державних видатків, зокрема на соціальну підтримку біженців, і змусити уряд шукати компроміс між гуманітарними зобов’язаннями та захистом національних інтересів.

Отже, Німеччина зустріла початок міграційної кризи 2022 року з високим рівнем солідарності до українських біженців. Уряд країни ухвалив низку рішень, які забезпечили широкий спектр соціальних гарантій, що включали доступ до ринку праці, систему медичного страхування, освіти для дітей, інтеграційних курсів і фінансової підтримки. Завдяки цьому Німеччина перетворилася на головний центр прибуття та постійного проживання біженців у Європі, а їхня кількість у країні продовжує стабільно зростати.

Водночас тривала міграційна криза та зростаюча втома європейського суспільства від війни в Україні спричиняють перегляд підходів до допомоги. У Німеччині уже розпочалася суспільна дискусія щодо скорочення рівня фінансової підтримки українських біженців і перегляду умов їхнього соціального забезпечення. Попри це, Німеччина поки залишається головним осередком українських біженців в Європі.

3.3. Причини трансформації підходів Німеччини до вирішення міграційних криз 2015 та 2022 років

Європейські міграційні кризи 2015 та 2022 років безсумнівно стали одними з найсерйозніших випробувань для Європейського Союзу та, зокрема, для Німеччини. Причини та характер цих криз зумовили різницю у підходах та інструментах їхнього подолання. Ця різниця суттєво вплинула не лише на політику держав, а й на реакцію суспільства щодо обраних державою підходів, відношенню до самих криз та біженців.

Найвагомішою різницею в інструментах, що задіяв ЄС, стала активація Директиви про тимчасовий захист в 2022 році, чого не було ухвалено під час

кризи 2015, хоча активна дискусія з цього приводу велася. Це можна пояснити політичними та практичними причинами.

Політична причина полягає у специфіці процедур активації Директиви про тимчасовий захист, яка передбачає отримання кваліфікованої більшості голосів у Раді Європейського Союзу. Для ухвалення такого рішення необхідно забезпечити щонайменше 55% голосів держав-членів, що представляють не менше ніж 65% населення Союзу. Досягнення такого рівня узгодженості виявилося складним завданням, оскільки масштабна міграційна криза зачепила безпосередньо лише порівняно невелику кількість країн, а решта держав розглядала проблему як менш пріоритетну. Крім того, значна частина членів ЄС ставилася до механізму тимчасового захисту з певною обережністю і вважала його надто ліберальним, оскільки він передбачає надання біженцям широкого спектра прав, включно з доступом до ринку праці, соціальних послуг та освіти, що ускладнювало досягнення політичної згоди. Важливим фактором також був страх перед можливими політичними наслідками для внутрішньої стабільності країн, адже надання таких прав могло викликати суперечки в суспільстві (особливо в країнах Центральної та Східної Європи, в яких, як ми вже виявили, було вкрай негативне сприйняття біженців) та посилити напруженість у політичних дебатах щодо міграції.

Практична причина стосувалася насамперед значних ресурсних витратах (в першу чергу фінансових), які передбачала активація Директиви. На відміну від індивідуального розгляду справ, у разі її застосування процес набував колективного характеру, і фактично право на тимчасовий захист мали отримати всі біженці, що прибували до ЄС протягом визначеного періоду. Це могло створити суттєве фінансове навантаження для держав-членів, оскільки потрібно було забезпечити житлом, соціальними послугами та медичною підтримкою значну кількість людей. Також існували побоювання щодо можливого виникнення так званого ефекту притягання, коли надання широких прав біженцям може стимулювати додаткові потоки мігрантів, що будуть прагнути потрапити до ЄС саме через очікування переваг тимчасового захисту. Це могло

створити додатковий адміністративний і фінансовий тиск на держави, посилюючи соціальну та політичну напруженість у країнах прийому [77, с.18].

На нашу думку, головною причиною цих проблем є значні культурні відмінності біженців від європейського суспільства. Ці відмінності стосуються не лише релігійних та соціальних традицій, але й загальних норм поведінки, ставлення до державних інститутів та правил співіснування у громаді. Крім того, Європа була віддалена від причин цієї кризи, зокрема подій Арабської весни, через що більшість європейських країн не мали безпосереднього досвіду чи розуміння соціально-політичного контексту, що породив масову міграцію. Криза 2015 року стосувалася, переважно, шукачів притулку з Близького Сходу та Північної Африки (Сирія, Афганістан, Ірак), значна частина яких мала виражену культурну та релігійну відмінність від європейського суспільства. Це, у поєднанні з відсутністю чіткого європейського консенсусу, дозволило популістським та правим силам ефективно використовувати риторику «загрози» та «ісламізації», створюючи політичний тиск і посилюючи внутрішній розкол. Така дистанція у сприйнятті кризи ускладнювала узгодження єдиної політики на рівні ЄС та викликала супротив у європейської спільноти.

Спільнота вбачала у біженцях загрозу як з точки зору безпеки, так і соціальну. Безпекові побоювання були пов’язані з можливістю зростання рівня злочинності серед мігрантів, а також з ісламофобією, тобто наявністю стереотипів і упередженого ставлення до представників мусульманської релігії. Причини посилення ісламофобських настроїв дослідники пов’язують із політизацією міграційної кризи та широким медійним розголосом, який часто мав негативний характер. Це частково пояснює, чому в країнах Східної Європи, які практично не приймали значних потоків біженців, рівень їхнього несприйняття був вищим, ніж у країнах Західної Європи. Цей феномен отримав назву «фантомної ісламофобії», тобто прояву високого рівня антимусульманських настроїв у державах із майже відсутнім мусульманським населенням, таких як Чехія, Литва чи Словаччина. Крім того, рівень

несприйняття мусульман був вищий, ніж рівень несприйняття інших біженців [55, с. 10, 15]. Ситуацію ускладнювало й те, що більшість мігрантів було чоловіками, що додатково посилювало побоювання щодо громадської безпеки. Соціальні страхи, своєю чергою, стосувалися потенційного тиску на ринок праці, системи охорони здоров'я та соціального забезпечення, а також труднощів інтеграції людей з іншими культурними цінностями у європейське суспільство.

Високий рівень опору з боку країн Східної Європи, зокрема держав Вишеградської четвірки, які блокували ухвалення рішень щодо квотної системи розподілу біженців, призвів до відсутності протягом тривалого часу єдиної загальноєвропейської стратегії реагування на кризу. У результаті більшість країн діяли відповідно до власного бачення шляхів її подолання. Саме це зумовило суттєві відмінності в підходах між, наприклад, Німеччиною, яка в перший рік кризи продемонструвала відкритість і готовність приймати біженців, та країнами Східної Європи, що зайняли значно стриманішу, а подекуди й відверто негативну позицію.

Позиція Німеччини значною мірою пояснювалася як гуманітарними, так і політичними мотивами. З одного боку, уряд Ангели Меркель керувався принципами солідарності, прав людини та європейських цінностей, які передбачають захист осіб, що тікають від війни та переслідувань. Важливу роль у цьому відіграла сама канцлерка, яка стала ідеологічною лідеркою і послідовно відстоювала ці принципи, зокрема заявивши, що «єдина червона лінія, яку ми не повинні перетинати – це прихильність до прав людини, повага до гідності людини, і тут не повинно бути жодних компромісів» [65, с. 29]. З іншого боку, Німеччина розглядала міграційну кризу як можливість зміцнити свій міжнародний імідж лідера Європейського Союзу та держави, здатної взяти на себе відповідальність у подоланні складних гуманітарних викликів.

Безперечно, міграційна криза 2022 року мала зовсім інший характер. Європейські держави, а також інституції ЄС продемонстрували високий рівень солідарності, швидко й одноголосно ухваливши рішення про активацію

Директиви про тимчасовий захист 4 березня 2022 року. На нашу думку, це рішення є вкрай показовим, адже, попри численні політичні розбіжності, що існували всередині ЄС і лише посилилися внаслідок міграційної кризи 2015 року та пандемії COVID-19, одностайне схвалення такого суперечливого механізму, який передбачав надання широкого спектра прав біженцям, було безпрецедентним кроком в історії Євросоюзу.

Однією з ключових причин ухвалення такого рішення стало прагнення зменшити бюрократичне навантаження на соціальні системи держав-членів, оскільки індивідуальний розгляд мільйонів справ про надання притулку був би надзвичайно складним і ресурсовитратним процесом. Нагадаємо, що лише за перші п’ять тижнів повномасштабного вторгнення, до ЄС прибуло близько чотирьох мільйонів біженців, що створювало величезний тиск на державні установи, відповідальні за реєстрацію, забезпечення житлом, медичну допомогу та соціальні послуги. Активація Директиви про тимчасовий захист, в свою чергу, дозволила значно спростити процедуру, забезпечуючи всім переселенцям колективне право на тимчасовий захист. Це означало, що не потрібно було проводити тривалі індивідуальні розгляди для кожного випадку, що прискорювало доступ біженців до житла, медичних і соціальних послуг, освіти та ринку праці.

Активація Директиви також мала інноваційний характер, адже вперше було протестовано низку нових інструментів, а також були покращенні існуючі. Згідно зі звітом Європейської агенції з питань притулку, тимчасові пункти прийому з часом були трансформовані у центри комплексного обслуговування, де в одному місці працювали різні органи влади. Це стало новою нормою для швидкої обробки справ, реєстрації, надання інформації, житла та екстреної допомоги. Важливу роль зберегли цифрові інструменти, значення яких зросло під час пандемії COVID-19: було запроваджено онлайн-реєстрацію, попередній запис та електронні послуги, а в окремих країнах (зокрема, Польщі та Литві) – цифрові сертифікати для документування статусу захисту. Посилилася роль регіональної та місцевої влади у координації дій і наданні житла. Активно

почали діяти публічно-приватні та волонтерські партнерства, зокрема програми розміщення у приватному житлі, що зменшило навантаження на державні структури, хоча й вимагали належної координації та моніторингу для запобігання можливим зловживанням [34, с. 19-21, 30-31].

Втім, не лише інституції та держави продемонстрували високий рівень солідарності з біженцями з України. Значну роль відіграло й саме європейське суспільство, яке масово долучилося до допомоги переселенцям. Громадяни багатьох країн ЄС надавали українцям житло, гуманітарну допомогу, підтримували волонтерські ініціативи та громадські організації. Так, до прикладу, у червні 2022 року близько половини українських біженців у Європейському Союзі проживали в приватному житлі – 29% у приймаючих сім'ях та 20% у знайомих або родичів. У деяких державах ці показники були ще вищими: у Фінляндії та Литві приблизно дві третини осіб, які втекли від війни, мешкали в приватних оселях, а в Італії та Бельгії цей показник сягав 85-90% [38, с. 2-3]. Активна участь місцевих громад, церковних структур і приватного бізнесу сприяла тому, що процес прийому та інтеграції відбувався швидше та з меншим соціальним напруженням. У багатьох країнах було розгорнуто масштабні кампанії підтримки, зокрема інформаційні платформи для пошуку житла, роботи та навчання для українських дітей. Такий рівень суспільної солідарності став безпрецедентним прикладом мобілізації громадянського суспільства Європи на захист спільних гуманітарних цінностей.

Як ми вже з'ясували, Німеччина забезпечувала один із найвищих рівнів допомоги українським біженцям у Європі. Фінансові виплати, які отримували переселенці, були значно вищими за середні показники в інших країнах ЄС. Крім того, Німеччина підтримувала цей рівень допомоги протягом понад трьох років, незважаючи на постійне збільшення кількості біженців на своїй території, забезпечуючи стабільність і передбачуваність для переселенців. Водночас у німецькому політичному середовищі вже почалася дискусія щодо доцільності подальшого збереження такого високого рівня підтримки, особливо в реаліях можливих економічних ризиків.

Позиція Німеччини щодо такого високого рівня підтримки українських біженців була зумовлена мотивами схожими на ті, які були під час кризи 2015 року. По-перше, уряд керувався принципами солідарності, прав людини та європейських цінностей, які передбачають захист осіб, що тікають від війни та переслідувань. По-друге, Німеччина, знову ж таки, хотіла взяти лідерство серед країн ЄС у кризових ситуаціях, тим самим зміцнюючи імідж країни. Наступні ж причини відрізняються від кризи 2015 року. Близькість України та культурна спорідненість значно полегшували суспільне сприйняття біженців, а відсутність масових проблем інтеграції також стимулювала підтримку. Нарешті, причини кризи були значно ближчими до Європи, як географічно так і політично. Масштаб та очевидна несправедливість нападу Росії на Україну створили широку підтримку серед європейського суспільства. Так, наприклад, у Берліні 27 лютого 2022 року близько 100 тисяч людей взяли участь у масовому мітингу на підтримку України та засудження військової агресії Росії [25].

Крім того, хоча в 2022 році криза мала виразно масовіший характер, ніж в 2015 році, Німеччина продемонструвала значно вищу інституційну готовність, задіявши краще скоординовані механізми взаємодії між федеральним і земельним рівнями влади. Найважливішим стало, як ми вже зазначали, свідоме урядове рішення про надання українським біженцям прямого доступу до стандартної системи соціального забезпечення та, відповідно, до ринку праці через центри зайнятості. Це в тому числі було викликано кризою 2015 року, коли обмежена допомога та тривала ізоляція шукачів притулку від ринку праці призводила до їхньої маргіналізації.

Отже, міграційна криза 2022, спричинена повномасштабним вторгненням Росії на Україну, спричинив масове переміщення мільйонів людей, найбільше з часів Другої світової війни. Це створило безпрецедентний гуманітарний виклик, адже біженці були змушені терміново залишати свої домівки, а більшість із них потребувала житла та соціальної підтримки. Масштабність та очевидна імперська агресія Росії сприяли швидкому формуванню солідарності в Європі, а також створили умови для колективного реагування інституцій та

громадянського суспільства. Реакція Німеччини, як однієї з провідних країн ЄС, була особливо активною. Уряд забезпечив високий рівень соціальної допомоги та фінансових виплат для українських біженців, організував ефективну систему прийому та розселення, а також підтримував (і на момент написання дослідження продовжує підтримувати) стабільність цих заходів протягом довгого часу.

Водночас німецьке суспільство проявило безпрецедентну солідарність, надаючи приватне житло для мешкання біженців та участі у волонтерських, фінансових ініціативах тощо. Подібна активність громадськості значно полегшила перебіг кризи, оскільки зменшила навантаження на державні соціальні служби та створила сприятливі умови для інтеграції біженців. Крім того, участь місцевих спільнот сприяла формуванню більш позитивного ставлення до мігрантів і зміцнила відчуття колективної відповідальності за вирішення соціальних викликів, що виникли під час масового прибуття біженців.

Відмінність цієї реакції від міграційної кризи 2015 року полягає у високому рівні координації та єдності дій держави й громадян. На відміну від 2015 року, коли підтримка біженців була фрагментованою, політично суперечливою і значною мірою залежала від внутрішніх настроїв окремих країн, у 2022 році Німеччина та ЄС діяли швидко і узгоджено, забезпечуючи одночасно гуманітарну допомогу, соціальні гарантії та ефективну організацію прийому біженців. Це, на нашу думку, продемонструвало здатність європейських держав і суспільства ефективно реагувати на масштабні гуманітарні виклики, чого не було під час кризи 2015 року.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження ми здійснили порівняльний аналіз політики Німеччини щодо міграційних криз 2015 та 2022 років, виявили ключові трансформації у підходах німецької держави до управління міграційними викликами та з'ясували чинники, що зумовили ці зміни.

Проаналізувавши теоретико-методологічні засади дослідження міграційної політики, ми дійшли висновку, що сучасні міграційні кризи потребують міждисциплінарного підходу та є предметом вивчення політичних, економічних і соціальних наук. В ході систематизації наукових підходів та методів вивчення сучасних міграційних криз було встановлено, що дослідники розглядають ці явища через структурний підхід, що дозволяє аналізувати організаційні та інституційні механізми міграційної політики; біхевіористичний підхід, що застосовують під час вивчення суспільної реакції на міграційні потоки; інституційний підхід, який дозволяє оцінити ефективність державних та міжнародних механізмів управління кризами; та порівняльний аналіз, що дає змогу зіставляти різні періоди та країни, виявляючи спільні закономірності та відмінності у політиці щодо біженців. Використання цих методів під час нашого дослідження дозволило всебічно досліджувати як структурні, так і суб’єктивні фактори формування міграційної політики Німеччини.

Під час дослідження причин міграційних криз 2015 та 2022 років було з’ясовано, що їхні причини суттєво різняться за природою, а перебіг – за динамікою та масштабами. Кризу 2015 року спричинили тривала політична нестабільність, що проявлялась у гуманітарних катастрофах та військових конфліктах в країнах Близького Сходу й Північної Африки, зокрема в Сирії, Іраку, Афганістані та Лівії. Це призвело до поступового, але безперервного збільшення потоків біженців, які протягом тривалого часу накопичувалися й досягли піку в 2015 році.

Натомість міграційну кризу 2022 року зумовило повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну. Це вторгнення спричинило швидке,

масове й майже одномоментне переміщення мільйонів людей. Біженці з України вимушено залишали батьківщину в надзвичайно короткі терміни, що сформувало безпрецедентний потік біженців до держав Європейського Союзу.

Перебіг та характер криз теж був різний. Головною особливістю кризи 2015 року стала неузгодженість дій держав-членів ЄС та відсутність ефективних механізмів розподілу відповідальності за прийом біженців. Це призвело до перевантаження прикордонних країн, особливо Греції та Італії, та загострення міжурядових суперечностей щодо квот на розселення біженців. Крім того, викликала занепокоєння і особа біженця, в цей час споглядаємо ріст ісламофобських настроїв у Європі, що особливо посилилися після терористичних атак у Парижі в листопаді 2015 року, а також масових нападів на жінок у Кельні і інших містах Німеччини в грудні того ж року. Політична риторика у багатьох країнах набула популістського характеру, що додатково поляризувало суспільство.

Натомість перебіг української міграційної кризи 2022 року був діаметрально протилежним. Географічна близькість України до ЄС та наявність розвинених транспортних зв'язків дозволили організувати більш ефективний прийом біженців через пункти пропуску на кордоні. Активація Директиви про тимчасовий захист уперше в історії ЄС забезпечила швидке надання правового статусу мільйонам людей без необхідності проходження тривалих процедур розгляду заяв про надання притулку. Важливу роль відіграла й громадянська мобілізація: велика кількість волонтерів, неурядових організацій та місцевих громад по всій Європі організували прийом, розміщення та інтеграційну підтримку українських біженців. Культурна та релігійна близькість, а також сприйняття України як країни, що захищає європейські цінності у протистоянні з російською агресією, сприяли формуванню позитивного ставлення до біженців та зменшенню ксенофобських настроїв, які були характерними для кризи 2015 року.

В ході роботи також було досліджено стратегії та інструменти, які застосовувала Німеччина для подолання міграційних криз. У відповідь на кризу

2015 року країна спочатку керувалася політикою «відкритих дверей», фактично призупинивши дію Дублінського регламенту для біженців. Це рішення дозволило прийняти велику кількість шукачів притулку, що, в тому числі, стало проявом лідерства країни в ЄС. Проте згодом, унаслідок значного навантаження на соціальну та адміністративну інфраструктуру, а також через зростання суспільно-політичної поляризації, що також проявлялась через зростання популярності правопопулістських партій, уряд змушений був трансформувати політику. Це проявилося у прийнятті нового міграційного законодавства, яке спрощувало процедуру депортації та розширювали перелік «безпечних країн походження». Як наслідок, Німеччина посилила контроль за процесом розгляду справ, а також ініціювала відновлення тимчасового прикордонного контролю всередині Шенгенської зони та стала одним з головних ініціаторів укладання угоди між ЄС і Туреччиною для обмеження потоку мігрантів.

В свою чергу, під час кризи 2022 року Німеччина підтримала активацію Директиви ЄС про тимчасовий захист, що забезпечило українським біженцям негайний і колективний доступ до соціальних послуг, ринку праці та освіти без тривалих бюрократичних процедур. Значну роль також відіграли місцеві громади, громадські організації та волонтери, які активно залучалися до розміщення та інтеграції переселенців. Втім, через втому від кризи, спричинену її затяжністю, спостерігається поступове зниження суспільної підтримки та активізація дискусій щодо довгострокової інтеграції українців. У публічному просторі дедалі частіше піднімаються питання про навантаження на соціальну систему та значних фінансових витратах для забезпечення біженців. Окремі німецькі політичні сили наголошують на необхідності перегляду обсягів допомоги чи посилення контролю за міграційними потоками. Хоча державна політика загалом залишається прихильною до українських біженців, у суспільстві помітні ознаки втоми від кризи, що може в недалекому майбутньому призвести до перегляду обсягів допомоги, яку отримують українські біженці.

Порівняльний аналіз дозволив виявити спільні та відмінні риси в реакції Німеччини на міграційні кризи 2015 та 2022 років. До спільних рис належала гуманітарна позиція щодо прийому біженців та ідеологічна прив'язаність до загальноєвропейських цінностей. Водночас відмінності були суттєвими: якщо у 2015 році Німеччина діяла переважно самостійно, часто всупереч позиції інших країн ЄС, то у 2022 році спостерігалася узгоджена європейська реакція. Крім того, у 2015 році процедури надання притулку були тривалими та бюрократизованими, то у 2022 році застосовувалися спрощені механізми на основі Директиви про тимчасовий захист. Також якщо суспільне прийняття біженців у 2015 році було переважно негативним, то у 2022 році воно було значно більш солідарним щодо українських переселенців.

Значну роль у трансформації підходів та реакції на кризу 2022 відіграла культурна близькість українців до європейського суспільства, що сприяло швидшій адаптації біженців і полегшувало інтеграцію у соціальну систему. Важливим чинником також стало усвідомлення агресивної війни Росії проти України та розуміння Європою, що країна зазнала нападу в тому числі за свій європейський вибір. Це, безперечно, підвищило готовність держав-членів ЄС, зокрема Німеччини, до солідарності з українськими біженцями. Крім того, масштаби кризи 2022 року, які значно перевищували масштаби кризи 2015 року, вимагали оперативного реагування та застосування спрощених механізмів надання допомоги, задля уникнення бюрократизації та значного завантаження соціальної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Біженці та шукачі притулку. *УВКБ ООН Україна*. URL: https://www.unhcr.org/ua/refugees-and-asylum-seekers (дата звернення: 27.10.2025).
2. Білик Д. У Німеччині обговорюють скорочення соцдопомоги українцям. *DW.com.* 04.08.2025. URL: https://www.dw.com/uk/u-nimeckij-vladi-obgovoruut-skorocenna-socdopomogi-ukraincam/a-73524703 (дата звернення: 01.11.2025).
3. Бляйкер К. Скільки грошей отримують українські біженці у Європі? *DW.com.* 05.08.2025. URL: https://www.dw.com/uk/skilki-grosej-otrimuut-ukrainski-bizenci-u-riznih-krainah-evropi/a-73535837 (дата звернення: 31.10.2025).
4. Гассельбах К. П'ять років з біженцями: чи впоралася ФРН з кризою 2015 року. *DW.com.* 31.08.2020. URL: https://www.dw.com/uk/piat-rokiv-z-bizhentsiamy-chy-vporalasia-nimechchyna-z-kryzoiu-2015-roku/a-54690799 (дата звернення: 26.11.2025).
5. Куліш О. Скільки біженців у Польщі: Актуальна статистика та тенденції 2025 року. *Homester*. 26.10.2025. URL: https://homester.com.ua/__trashed-91/ (дата звернення: 01.11.2025).
6. Пункти пропуску на кордоні з Республікою Польща. *Державна прикордонна служба України*. 09.01.2024. URL: https://dpsu.gov.ua/uk/na-kordoni-z-respublikoyu-polsha (дата звернення: 27.10.2025).
7. Ріхтманн М. Інтеграція українських біженців у ФРН: які шанси на роботу. *DW.com.* 02.04.2022. URL: https://www.dw.com/uk/intehratsiia-ukrainskykh-bizhentsiv-u-frn-yaki-shansy-na-robotu/a-61341987 (дата звернення: 31.10.2025).
8. Сотников Д. Опитування: 65 відсотків німців проти соцвиплат українцям. *DW.com.* 19.10.2025. URL: https://www.dw.com/uk/opituvanna-65-vidsotkiv-ziteliv-frn-proti-socviplat-ukraincam/a-74415705 (дата звернення: 01.11.2025).
9. Тейзе Є. Біженці з України у Німеччині: як і де оформити документи. *DW.com.* 14.03.2022. URL: https://www.dw.com/uk/bizhentsi-z-ukrainy-u-nimechchyni-yak-

oformyty-dokumenty-yaki-sotsialni-harantii/a-61100748 (дата звернення: 31.10.2025).

10. Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? четверта хвиля дослідження. *Центр економічної стратегії*. 03.03.2025. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/ (дата звернення: 29.10.2025).
11. 1200 Frauen wurden Opfer von Silvester-Gewalt in Köln. *Süddeutsche.de*. 10.07.2016. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/uebergriffe-in-koeln-1200-frauen-wurden-opfer-von-silvester-gewalt-1.3072064 (date of access: 26.11.2025).
12. 5.3 million Ukrainians have entered EU since the beginning of the invasion. *Frontex, the European Border and Coast Guard Agency*. 02.06.2022. URL: https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/5-3-million-ukrainians-have-entered-eu-since-the-beginning-of-the-invasion-HbXkUz (date of access: 27.10.2025).
13. A survey of Ukrainian refugees. *Centre for economic strategy*. 30.03.2023. URL: https://ces.org.ua/en/a-survey-of-ukrainian-refugees/ (date of access: 28.10.2025).
14. Angela Merkel verurteilt Angriff auf Heidenauer Asylheim scharf. *DER SPIEGEL*. 24.08.2015. URL: https://www.spiegel.de/politik/deutschland/angela-merkel-verurteilt-gewalt-gegen-fluechtlingsunterkuenfte-a-1049540.html (date of access: 26.11.2025).
15. Asylum applications in the EU. *European Council*. 11.04.2024. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/asylum-applications-eu/#0 (date of access: 26.11.2025).
16. Aufenthaltsgesetz : vom 30.07.2004 : letzte Aktualisierung: 8. Mai 2024. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/aufenthg_2004/BJNR195010004.html (Zugriff am: 31.10.2025).
17. Dumbrava C. Schengen reform: key challenges and proposals. *European Parliament*. 13.07.2022. URL: https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2022)733599 (date of access: 26.10.2025).

18. Establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55/EC, and having the effect of introducing temporary protection : Council implementing decision (EU) 2022/382 from 04.03.2022. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2022.071.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2022:071:TOC (дата звернення: 28.10.2025).
19. EU-Turkey statement. *European Council*. 18.03.2016. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ (date of access: 27.10.2025).
20. Fatal Journeys Volume 4: Missing Migrant Children. Geneva : *International Organization for Migration*, 2022. 122 p. URL: https://publications.iom.int/books/fatal-journeys-volume-4-missing-migrant-children (date of access: 06.11.2025).
21. Flüchtlinge aus der Ukraine. *Mediendienst Integration*. 31.10.2025. URL: https://mediendienst-integration.de/flucht-asyl/ukrainische-fluechtlinge.html (date of access: 01.11.2025).
22. Germany creates simplified procedures to process applications for family reunification for Syrian asylum seekers. *European Council on Refugees and Exiles*. 19.06.2015. URL: https://ecre.org/germany-creates-simplified-procedures-to-process-applications-for-family-reunification-for-syrian-asylum-seekers/?recaptcha-opt-in=true (date of access: 26.11.2025).
23. Germany to spend extra €6bn to fund record influx of 800,000 refugees. *the Guardian*. 07.09.2015. URL: https://www.theguardian.com/world/2015/sep/07/germany-to-spend-an-extra-6bn-to-fund-record-influx-of-800000-refugees (date of access: 26.11.2025).
24. Gesetzes zur Änderung des Asylverfahrensgesetzes, des Asylbewerberleistungsgesetzes und weiterer Gesetze (Asylverfahrensbeschleunigungsgesetz). *Bundesministerium des Innern*. 29.09.2015. URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/gesetzgebungsverfahren/DE/gesetz-

zur-einfuehrung-beschleunigter-asylverfahren-asylpaket-1.html (date of access: 26.11.2025).

25. Huge crowds in Europe, US march in solidarity with Ukraine. *Al Jazeera*. 27.02.2022. URL: https://www.aljazeera.com/news/2022/2/27/thousands-attend-ukraine-solidarity-march-in-berlin (date of access: 02.11.2025).
26. Irregular Migrant, Refugee Arrivals in Europe Top One Million in 2015: IOM. *International Organization for Migration.* 22.12.2015. URL: https://www.iom.int/news/irregular-migrant-refugee-arrivals-europe-top-one-million-2015-iom (date of access: 19.09.2025).
27. Kirchgaessner S. UN says 800 migrants dead in boat disaster as Italy launches rescue of two more vessels. *the Guardian*. 20.04.2015. URL: https://www.theguardian.com/world/2015/apr/20/italy-pm-matteo-renzi-migrant-shipwreck-crisis-srebrenica-massacre (date of access: 19.09.2025).
28. Mediterranean Update Migration Flows Europe: Arrivals and Fatalities. *International Organization for Migration*. 11.12.2015. URL: https://share.google/Pv8jyDhdYtpZVbr9n (date of access: 26.11.2025).
29. Merkel says EU couldn't have curbed migration without Turkey deal in her newly released book. *Turkish Minute*. 27.11.2024. URL: https://www.turkishminute.com/2024/11/27/merkel-say-eu-couldnt-have-curbed-migration-wout-turkey-deal-her-newly-released-book/ (date of access: 26.10.2025).
30. Mixed Migration Flows in the Mediterranean and Beyond – Compilation Overview 2015. *IOM*, 2016. 21 p. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl2616/files/situation_reports/file/Mixed-Flows-Mediterranean-and-Beyond-Compilation-Overview-2015.pdf (date of access: 19.09.2025).
31. National accounts and GDP. *European Commission*. 01.06.2025. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National_accounts_and_GDP (date of access: 26.11.2025).

32. Proposal for a Council Decision establishing provisional measures in the area of international protection for the benefit of Italy and Greece : of 27.05.2015 no. COM(2015) 286 final. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0286 (date of access: 26.11.2025).
33. Pressure on EU states that reject refugee quotas. *dw.com*. 15.09.2015. URL: https://www.dw.com/en/berlin-calls-for-sanctions-on-eu-states-that-reject-refugee-quotas/a-18714957 (date of access: 26.11.2025).
34. Providing Temporary Protection to Displaced Persons from Ukraine. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2023. 35 p. URL: https://euaa.europa.eu/publications/providing-temporary-protection-displaced-persons-ukraine (date of access: 02.11.2025).
35. Rechte Gewalt erreicht neue Dimension. *dw.com.* 15.12.2015. URL: https://www.dw.com/de/straftaten-gegen-flüchtlinge-nehmen-rasant-zu/a-18917917 (date of access: 26.11.2025).
36. Refugees &migrants Sea Arrivals in Europe Monthly. December 2016. UNHCR. 2016. 8 p. URL: https://share.google/XsnrflMuh1K0vg1BJ (date of access: 27.10.2025).
37. Returning home from abroad: trends, drivers, and reintegration challenges among ukrainian returnees from abroad. *UN Migration*. 2025. 16 p. URL: https://dtm.iom.int/ukraine (date of access: 29.10.2025).
38. Rights and Support for Ukrainian Refugees in Receiving Countries. *Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD)*. 09.05.2022. URL: https://doi.org/10.1787/09beb886-en (date of access: 02.11.2025).
39. Temporary Protection for Ukrainians in the EU: A Brief Introduction. *Swedish Institute for European Policy Studies*. April 2022. URL: https://share.google/42UTjgmzlhdkRaiGc (date of access: 28.10.2025).
40. Thematic Research on Migration and Development. Bangladesh : *International Organization for Migration*, 2017. 194 p. URL: https://bangladesh.iom.int/resources/thematic-research-migration-and-development (date of access: 09.11.2025).

41. Ukraine Humanitarian Fund Annual Report 2022. *United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*. 14.06.2023. URL: https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-fund-annual-report-2022 (date of access: 27.10.2025).
42. Who is a 'refugee'?. *UNCHR*. URL: https://www.unhcr.org/about-unhcr/who-we-protect/refugees (date of access: 26.11.2025).
43. Wike R., Stokes B., Simmons K. Europeans Fear Wave of Refugees Will Mean More Terrorism, Fewer Jobs. Pew Research Center, 2016. 45 p. URL: https://www.pewresearch.org/global/wp-content/uploads/sites/2/2016/07/Pew-Research-Center-EU-Refugees-and-National-Identity-Report-FINAL-July-11-2016.pdf (date of access: 26.11.2025).
44. Women and girls on the move A gender analysis of mixed migration from the Middle East to Europe. *Mixed Migration Platform*. December 2016. 7 p. URL: https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2018/05/030_women-and-girls.pdf (date of access: 26.11.2025).

Монографії та наукові статті

45. Гончаренко А. Міграційна політика ФРН у період «кризи біженців» 2015-2017 рр. *Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти : Матеріали III науково-практ. круглого столу, м. Суми, 20 черв. 2025 р.* С. 10-14. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0d35f180-cf18-4f77-beb8-ce13b599ee58/content#page=10.
46. Гончаренко О. Вимушена міграційна криза та її демографічні наслідки. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки*. 2022. Т. 2022, № 2. С. 43–53. URL: https://doi.org/10.32755/sjeducation.2022.02.043 (дата звернення: 02.12.2025).
47. Курило І. Вплив міграцій на демографічні процеси і структури. *Українське суспільство: міграційний вимір* : нац. доп. Київ, 2018. С. 230–283.

URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/15452 (дата звернення: 02.12.2025).

48. Лібанова Е., Позняк О., Цимбал О. Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії Російської Федерації. *Демографія та соціальна економіка*. 2022. Т. 2, № 48. С. 37–57. URL: https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037 (дата звернення: 02.12.2025).
49. Майданік І. Деякі регіональні особливості вимушеної міграції з України: столиця та інші регіони. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 2. С. 44–61. URL: https://doi.org/10.15407/dse2024.02.044 (дата звернення: 02.12.2025).
50. Пак Н. Неконтрольована міграція як загроза безпеці країн Європейського Союзу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2016. Вип. 1 (44-45). С.30-32. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/mizhnarod_44-45_2016.pdf.
51. Петрушенко Ю. М., Земляк Н. В. Політика реінтеграції: закордонний досвід та Україна. *Economic Synergy*. 2023. № 3. С. 177–191. URL: https://doi.org/10.53920/es-2023-3-13 (дата звернення: 02.12.2025).
52. Поліщук Ю. Я., Гнатюк С. О., Сєйлова Н. А. Мас-медіа як канал маніпулятивного впливу на суспільство. *Ukrainian Scientific Journal of Information Security*. 2015. Т.21, №3. С.301-308. URL: https://doi.org/10.18372/2225-5036.21.9709.
53. Примуш М., Носачов Є. Сучасні міграційні виклики: наслідки для України та країн Європейського Союзу. *Національні інтереси України*. 2025. № 3(8). URL: https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-3(8)-1169-1178 (дата звернення: 02.12.2025).
54. Пургіна О., Сардак С. Міжнародна міграція : навч. посіб. Дніпро : Вид-во ДНУ, 2009. 352 с.
55. Bell D. A., Valenta M., Strabac Z. A comparative analysis of changes in anti-immigrant and anti-Muslim attitudes in Europe: 1990-2017. Comparative

Migration Studies. 2021. Vol. 9, no. 1. URL: https://doi.org/10.1186/s40878-021-00266-w.

56. Cersosimo G. The Polish Peasant in Europe and America. Some Remarks after One Hundred Years. *Italian Sociological Review*. 2022. No. 10(2s). P. 329-340. URL: https://doi.org/10.13136/isr.v10i2s.347.
57. Cohen N., Fogelman T. Crisisology no more? (Comparative) Migration Studies beyond the Crisis. *Comparative Migration Studies* . 2025. Vol. 13, no. 1. 9 p. URL: https://doi.org/10.1186/s40878-025-00462-y.
58. Collier P., Hoeffler A. Migration, Diasporas and Culture: An Empirical Investigation. *Kyklos*. 2018. Vol. 71, no. 1. P. 86–109. URL: https://doi.org/10.1111/kykl.12163 (date of access: 02.12.2025).
59. Comparative mainstreaming? Mapping the uses of the comparative method in social policy, sociology and political science since the 1970s. *Journal of European Social Policy*. 2022. No. 33 (1). P. 132-147. URL: https://doi.org/10.1177/09589287221128438.
60. de Haas H. A theory of migration: the aspirations-capabilities framework. *Comparative Migration Studies*. 2021. Vol. 9, no. 1. URL: https://doi.org/10.1186/s40878-020-00210-4.
61. de Haas H. Migration and Development: A Theoretical Perspective. Bielefeld : *COMCAD*, 2007. 82 p. URL: https://heindehaas.org/wp-content/uploads/2015/05/de-haas-2007-comcad-wp-migration-and-development-theory.pdf.
62. Eatwell R., Goodwin M. National Populism : the Revolt against Liberal Democracy. London : Pelican Books, 2018. 141 p. URL: https://www.academia.edu/38144204/National_Populism_the_Revolt_against_Liberal_Democracy_October_2018.
63. Hanumanthappa D. An Overview of David Easton and the Political System. *International Journal of Political Science*. 2023. Vol. 9, Issue 1. P. 14-16. URL: https://doi.org/10.20431/2454-9452.0901002.
64. Introduction to Migration Studies / ed. by P. Scholten. Cham : Springer International Publishing, 2022. 500 p. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-92377-8.

65. Jamal M. A., Xie Y. Evaluating the German Position Towards Asylum Seekers During the 2015 European Refugee Crisis. *European Scientific Journal*. 2021. Vol. 17, no. 28. P. 18-34. URL: https://doi.org/10.19044/esj.2021.v17n28p18.
66. Kosyakova Y., Rother N., Zinn S. Lebenssituation und Teilhabe ukrainischer Geflüchteter in Deutschland: Ergebnisse der IAB-BAMF-SOEP-Befragung. Nürnberg : Institut für Arbeitsmarkt-und Berufsforschung, 2025. 128 p. URL: https://doi.org/10.48720/IAB.FB.2505.
67. Lee E. A Theory of Migration. *Demography*. 1966. Vol. 3, No. 1. P. 47-57. URL: https://emigratecaportuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf.
68. Levitt P., Jaworsky B. N. Transnational Migration Studies : Past Developments and Future Trends. *Annual Review of Sociology*. 2007. Vol. 33, no. 1. P. 129-156. URL: https://doi.org/10.1146/annurev.soc.33.040406.131816.
69. McAdam J. Conceptualizing 'Crisis Migration'. *SSRN Electronic Journal*. 2013. No. 2013-20. 20 p. URL: https://doi.org/10.2139/ssrn.2232519.
70. Otto A. H., Steinhardt M. F. The Relationship between Immigration and the Success of Far-Right Political Parties in Germany. *ifo DICE Report*. 2017. №4. Volume 15. P. 20-23. URL: https://www.ifo.de/DocDL/dice-report-2017-4-otto-steinhardt-december.pdf.
71. Paliy O., Speckbacher T. Bridging the Educational Gap: Integrating Ukrainian Schoolchildren into Germany's Academic Environment. *Studies in Comparative Education*. 2023. No. 1 (45). P. 54-66. URL: https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2023.288422.
72. Panchenko T., Poutvaara P. Intentions to Stay and Employment Prospects of Refugees from Ukraine. *Ifo Institute for Economic Research*. Munich : CESifo GmbH, 2022. 17 p. URL: https://www.ifo.de/en/econpol/publications/2022/working-paper/intentions-stay-and-employment-prospects-refugees-ukraine.
73. Polkovnychenko S., Salai I. The Impact of Ukrainian Migration on The Economic Development Of Ukraine And Poland. *Problems and prospects of economics and*

management. 2022. No. 3(31). P. 19–35. URL: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-3(31)-19-35 (date of access: 02.12.2025).

74. Rapoport H., Sardoschau S., Silve A. Migration and Cultural Change. Munich : Center for Economic Studies and Ifo Institute (CESifo), 2020. 58 p. URL: https://www.econstor.eu/handle/10419/226249 (date of access: 02.12.2025).
75. Rees P., Lomax N. Ravenstein Revisited: The Analysis of Migration, Then and Now. *Comparative Population Studies*. 2020. Vol. 44. URL: https://doi.org/10.12765/cpos-2020-10.
76. Sereda V. War, Migration, Memory. Perspectives on Russia's War Against Ukraine. Bielefeld : Forum Transregionale Studien e.V., 2025. 420 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/387295774_War_Migration_Memory_Perspectives_on_Russia's_War_Against_Ukraine#fullTextFileContent (date of access: 02.12.2025).
77. Trauner F., Valodskaite G. The EU's Temporary Protection Regime for Ukrainians: Understanding the Legal and Political Background and Its Implications. *CESifo Forum, ifo Institute - Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich*. 2022. Vol. 23(04). P. 17-20. URL: https://ideas.repec.org/a/ces/ifofor/v23y2022i04p17-20.html.

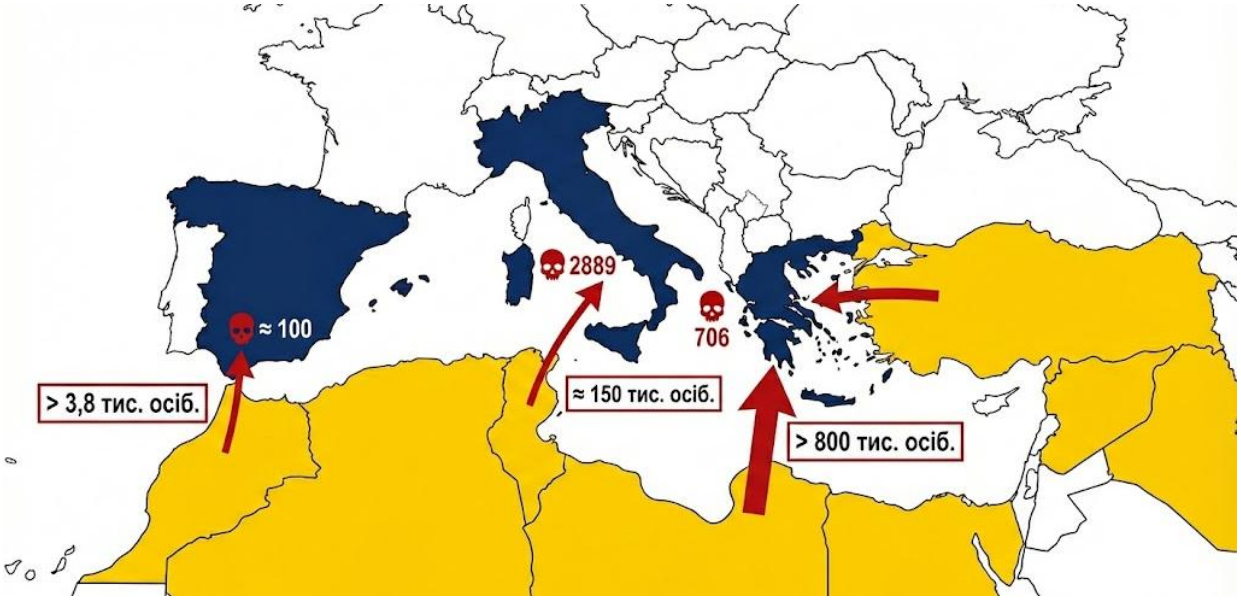
Довідково-енциклопедичні видання

78. International Migration Law No. 34 - Glossary on Migration. Geneva : International Organization for Migration, 2019. 248 p. URL: https://publications.iom.int/books/international-migration-law-ndeg34-glossary-migration.
79. Structural functionalism. Encyclopedia Britannica. URL: https://www.britannica.com/topic/structural-functionalism (date of access: 09.11.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

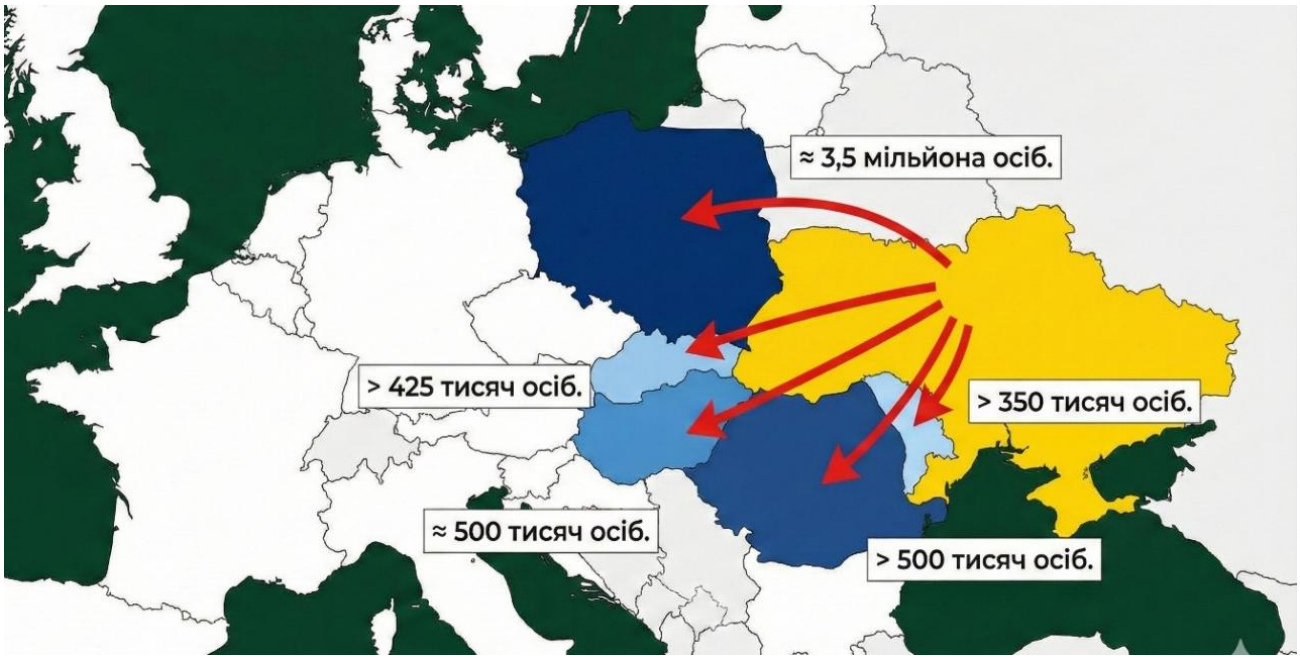
Статистика міграційних потоків та кількість загиблих на маршрутах через Середземне море під час кризи 2015 року

Наведено за: Mediterranean Update Migration Flows Europe: Arrivals and Fatalities. *International Organization for Migration*. 11.12.2015. URL: https://share.google/Pv8jyDhdYtpZVbr9n (date of access: 26.11.2025).

Додаток Б

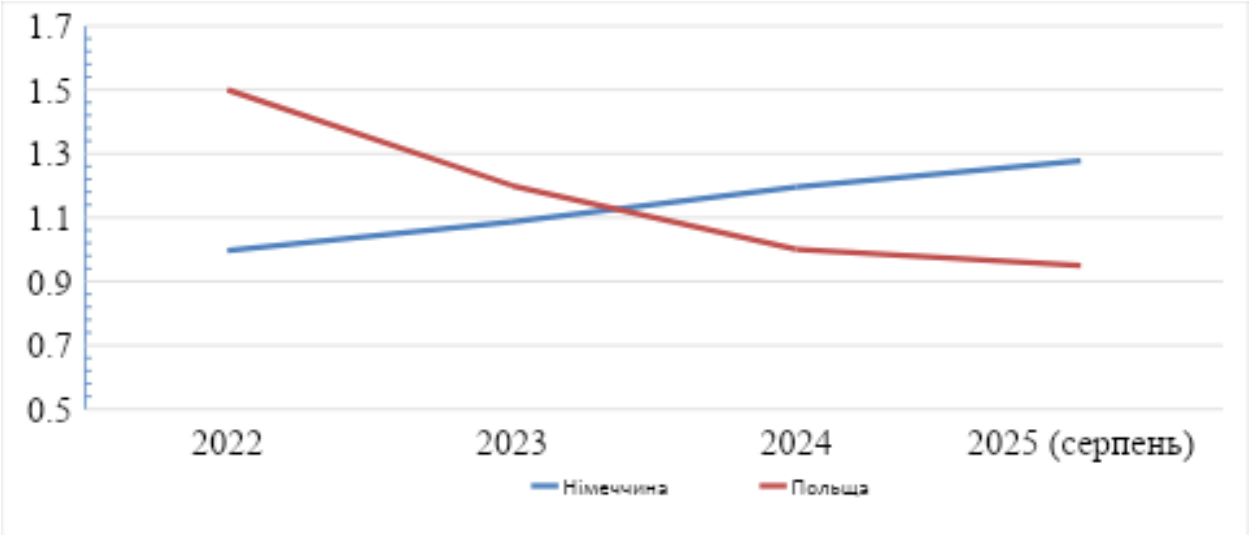
Географія та масштаби переміщення біженців з України до Європи станом на червень 2022 року

Наведено за: 5.3 million Ukrainians have entered EU since the beginning of the invasion. *Frontex, the European Border and Coast Guard Agency*. 02.06.2022. URL: https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/5-3-million-ukrainians-have-entered-eu-since-the-beginning-of-the-invasion-HbXkUz (date of access: 27.10.2025).

Додаток В

Кількість українських біженців в Німеччині та Польщі в млн. осіб за роками

Складено за: Куліш О. Скільки біженців у Польщі: Актуальна статистика та тенденції 2025 року. *Homester*. 26.10.2025. URL: https://homester.com.ua/__trashed-91/ (дата звернення: 01.11.2025);

Flüchtlinge aus der Ukraine. *Mediendienst Integration*. 31.10.2025. URL: https://mediendienst-integration.de/flucht-asyl/ukrainische-fluechtlinge.html (date of access: 01.11.2025).

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я _____Зайцев Назар Гарійович_____,
студент 2 курсу, ____денної__ форми навчання, факультету історії та міжнародних відносин, спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітня програма «Країнознавство», адреса електронної пошти _____zaitsevnazar@st.znu.edu.ua_____,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Міграційна політика Німеччини в умовах міграційної кризи 2015 та 2022 років» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;
- засвідчую, що мною дотримані всі вимоги щодо використання штучного інтелекту та технологій з підтримкою штучного інтелекту та наведена повна інформація про вирішення за їх допомогою конкретних дослідницьких завдань;
- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;
- згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

08.12.2025	_____	Н.Г. Зайцев
(дата)	*(підпис)*	*(ініціали, прізвище)*